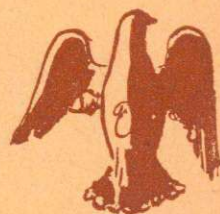

DOM

IN

SVET

Dom in svet, letnik 53, številka 2

Vsebina

Leposlovje in znanstvo:

Severin Šali / Noč. 57.

Severin Šali / Stvari minule. 58.

Matija Malešič / Škrlatno nebo na vzhodu in zahodu. 59.

Paul Claudel - Tone Čokan / Procesni obrednik v pozdrav novemu stoletju. 68.

Stanko Kociper / Šentjurjevski provizor (drama) II. dejanje. 74.

Jože Kastelic / Sovretovi Stari Grki. 95.

Vinko Beličič / Rodinam slovo. 100.

Razglednik:

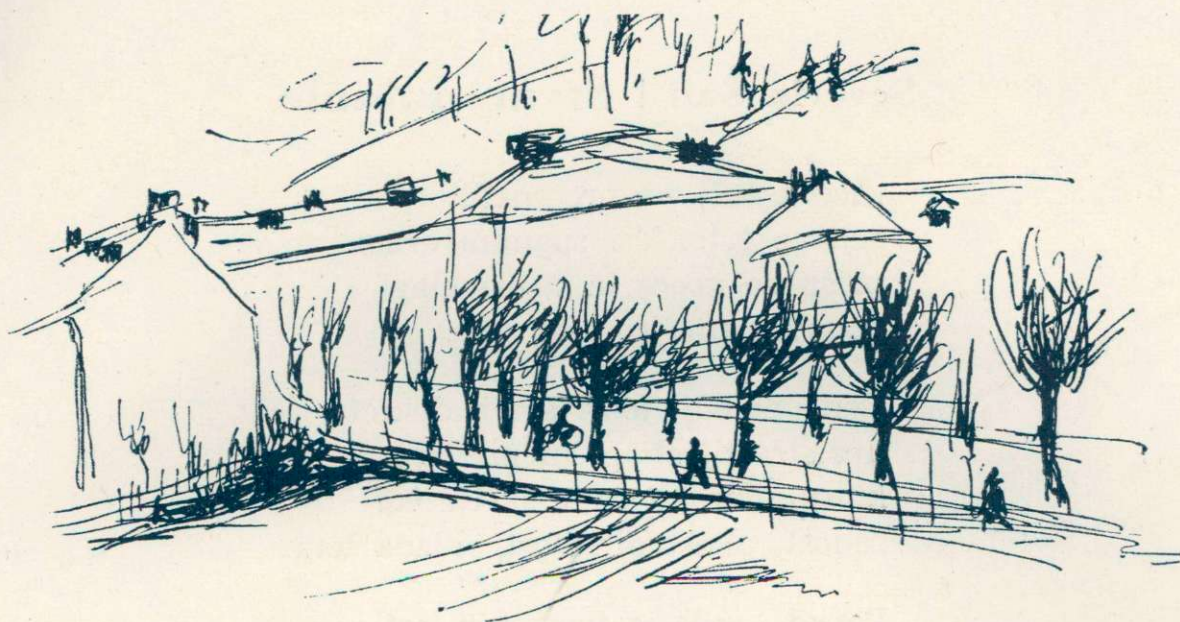
Književnost: M. Gorše: Doktor Valentin Zarnik (F. Jesenovec). 101. / A. Ušeničnik: Izbrani spisi VI. zv. (Jože Rakovec). 104. / John Henry Newman: Gerontijev sen (Tone Čokan). 105.

Glasba: Operna in koncertna sezona (M. Tomc). 106.

Zapiski: Matija Malešič in letošnja uvodna povest (T. D.). 109. / Namesto polemike (X.). 112.

Vinjete je narisala akad. slikarica **Bara Remec**.

Dom in svet izhaja 15. vsakega meseca, desetkrat v letu, z izjemo mesecev julija in avgusta. — Naročnina znaša letno 80 dinarjev, za dijake 60 dinarjev. Dovoljeno je plačevanje v obrokih. — Izdaja ga konzorcij Doma in sveta, ki ga predstavljajo: dr. Joža Lovrenčič, Mirko Javornik, dr. Stane Mikuž, Severin Šali, dr. Tine Debeljak in dr. Alojzij Odar. — Odgovorni izdajatelj: dr. Alojzij Odar. — Odgovorni urednik dr. Tine Debeljak, Jugoslovanska tiskarna. — Upravništvo: v Ljubljani, Pred škofijo 5. — Tisk in klišeji Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani. — Za tiskarno odgovarja: Kramarič Jože.

Severin Šali I Noč

Mehka ko dehteča svila
božajo me tvoja krila.
Zvezde trosiš prek svetá.

Slavčku nosiš sladke zvoke,
megle dvigaš nad potoke.
Vzbujaš pravljice srca.

Rožam daješ čiste rose
in metuljčke uspavaš bose.
Kristališ zaklad gorá.

Ziblješ trave in drevesa,
jemlješ v svoj objem telesa.
Mrtvim se tvoj mir smehlja.

Na nebo ozvezdja slikaš,
uravnavaš in premikaš
pota ur v molčeča dna.

Slična kodravemu magu
posediš na vsakem pragu.
Črtaš tajne znake v tla.

Čakaš na srebrnemrodu,
da v začaranem me brodu
prepeljaš v krajine Sna.

Severin Šali I Stvari minule

Žarek luči po predmetih riše
senčne črte. Vsi spomini dragi
prišli so nocoj in v uri blagi
pogovarjamo se tiše, tiše.

Žen pogledi, jedri smeh dekleta,
up, strasti, obupi in prevare,
ki spreminjali so v skrite čare
radost, uboštvo, žalost, mlada leta.

Parke, zroče iz temačnih kotov,
predejo življenja niti v klopke.
Dnevi vežejo v uvele šopke
cvetje mojih cest in prašnih potov.

O stvari, ki davno ste minule,
skrite svetu kakor biser školjke,
zdaj pod vejico zelene oljke
ste s preteklostjo v očeh usnule.

V milost odpuščanja smo objeti,
pômlad se smehljá nam s slike stare,
rože, stole, knjige in omare
blesk dotikov mrtvih rok osveti.

Družno smo iz grenkih let zoreli —
zrna, položena v zemsko vlago.
Dobri smo si spet. Z močjo nas blago
čistijo spokornih ur kopeli.

Misel žalostna, zdaj se ne trudi
trkati na moja skrita vrata.
Zunaj bodi! Mesečina zlata
te ogreje. Nas nikar ne budi!

Zarje jutra bodo noč popile
in povrneš se pogledov tožnih —
čakal bom te v vrtnih gredah rožnih,
kjer spev pozab pojo pomladne vile.

Matija Malešič

Škrlatno nebo na vzhodu in zahodu

3.

Četrtnika!« je pozdravil okrajni komisar Jereb sodnega svetnika Ovna. In povzdignil je desno roko do višine svoje brade, stisnil tri srednje prste v pest, palec in mezinec pa pomolil kvišku.

Oven ga je začudeno pogledal.

»Vislice!« je poudaril Jereb. Spustil je desnico, da je omahnila, pa jo naglo zopet povzdignil do višine svoje brade, stisnil tri srednje prste v pest, palec in mezinec pa pomolil kvišku. »Mojster, drugič dvigam svojo desnico v pozdrav in ti kličem: Četrtnika!«

Sodni svetnik je skremžil obraz, ko da se je spomnil na nekaj neprijetnega. Zadirčno je vprašal: »Ali si še zmeraj včerajšnji?«

»Da rečeš današnji ob zgodnji jutranji uri, bi bilo pravilneje, ko če rečeš včerajšnji. Spomin ti peša, brat Oven, nisi se takoj domislil na pozdrav našega kluba. Kazen ti ne odide, vislice te čakajo.«

»Nimam drugih skrbi, ko da mislim na tvoje utrinke ob zgodnjih jutranjih urah.«

»Danes zjutraj si bil navdušen za moj domislek!«

Oven mu ni odgovoril. Stala sta pred gostilno Port Artur, ko je Oven opazil voznika Florijana, ki ga je vozil na komisije, in mu pomignil. »Florijan, ste za velikonočni ponedeljek že komu obljubili? Do sedaj sem ta dan še zmiraj napravil izlet s svojo družino in zmerom ste me vozili vi.«

»Veste, da nisem še nikomur obljubil, gospod svetnik, vi ste prvi.«

»Stopite v Port Artur na četrtniko vina, da se pomeniva, kam bi krenili na velikonočni ponedeljek.«

»Gospod svetnik,« se je v zadregi počehljal Florijan za ušesom, »boste pa rajši na velikonočni ponedeljek dali za četrtniko več.«

»Florijan, tako radi ga pijete, da bi ponoči vstali iz najslajšega spanja, ako bi vas poklical in vam obljubil kozarec vina. Odkar vas poznam, se vina še niste branili, danes pa ga odklanjate, kako to?«

»Veliki petek je danes, pritrpati si moramo, kar nam je prav ljubo in drago.«

»Florijan, od kedaj ste taki? Ste morda bili pri današnji pridigi?«

»Bil sem, gospod svetnik! Take pridige kot danes še svoj živ dan nisem slišal. Novi gospod kaplan so svet in goreč mož, še vas bi pregovorili, da bi danes ne pili, ko se ga tudi ne branite.«

»Mene?« se je osorno otresel Oven in pogledal na Jereba, ki je medtem ustavil geometra Jazbeca.

»Kako kaplan misli,« je razlagal Jereb Jazbecu pred gostilno Port Artur,« kake namene ima s svojo gorečnostjo in ali ima sploh kake sebične, človeške namene, to je postransko. Pravim le, da nam odtujaže srca naših žená, s katerim bi morali imeti eno dušo v dveh telesih, kakor to pravijo.«

»Kaplan, novi kaplan! Kamor se ozrem in prisluhnem, povsod govore le o novem kaplanu,« je dražilo Ovna, da je brž stopil v krčmo.

Od praga pa ga je odrinil Jereb, da bi mogel prej zaklicati k podolgovati mizi v posebni sobi: »Četrtnka!« In je dvignil desno roko do višine svoje brade, stisnil tri srednje prste v pest, palec in mezinec pa pomolil kvišku.

»Četrtnka!« mu je po kratkem molku odgovoril živinozdravnik, ki je tudi povzdignil desnico do višine svoje brade, stisnil tri srednje prste v pest, palec in mezinec pa molil kvišku.

»Četrtnka!« je za živinozdravnikom v zboru zagrmelo šest glasov. Doktor Medved, sodnika Jež in Lisjak, odvetnik doktor Kapun, okrožni zdravnik in davčni uradnik Muren so dvignili prav tako svoje desnice. Tedaj sta vstopila še Oven in Jazbec, pozdravila in prisedla.

Šolski nadzornik Jarc, davčni upravitelj Oblak in poštar Jager, ki so sedeli pri okrogli mizi, so se spogledali. »Slišita, vidita,« je šepnil šolski nadzornik poštarju in davkarju. »Gornjih deset tisoč ima zopet nekaj novega.«

»Prošlo noč so iztuhtali svojo novost, do ranega jutra so jo potegnili!« je rekel davčni upravitelj.

»Četrtnka!« je kriknil šolski nadzornik k dolgi mizi in dvignil svojo desnico v zrak. Napeto je zrl na komisarja, da ugame, kak vtis napravi njegov pozdrav nanj.

Jereb ga je pomilovalno ošinil s pogledom in pomignil z levo roko domači hčerki, ki je povpraševala Ovna in Jazbeca, s čim naj jima postreže, naj molči. Dvignil je desnico, se dotaknil palca s kazalcem, pogledal družbo okoli dolge mize in zapel z visokim glasom »če«, z nižjim je ponovil »če« in s prav globokim basom dodal »če«, stresel je glavo, da so mu zavihrali dolgi lasje, dvignil še levico do višine desnice, se tudi z levim palcem dotaknil levega kazalca in kot zborovodja iztegnil roke, dvignil glavo in dal omizju znak za začetek. In iz osmih grl je zadonelo:

Četrtnke, četrtnke
pijemo mi zgolj,
četrtnka, četrtnka,
ta je naš simbol.«

Jereb je zadovoljno in pohvalno pogledal po pevcih. Na okroglo mizo, kjer so šolski nadzornik, davčni upravitelj in poštar od začudenja odpirali usta in širili oči, na okroglo mizo se je Jereb ozrl zmago-

slavno, ponosno in z viška. »Kaj še stojiš in čakaš na naročilo, Scila? Slišala si našo himno, po njej se ravnamo, posebej naročiti članom našega kluba sploh treba ni.«

»Stoj, Cilka, meni prinesi najprvo kaj, da zatrem upornost želodca,« je zaustavil Oven Cilko. »S svežim in ostrim guljažem bi mi najbolj postregla.«

»Kaj ne veste, kakšen dan je danes, gospod sodni svetnik? Kdo se danes upa jesti guljaž?«

»Jaz si ga upam jesti,« je suho poudaril Oven.

»Jaz ga ne bi jedel,« je rekel pri okrogli mizi šolski nadzornik.

»Guljaž naročam, Cilka!« je povzdignil svoj glas sodni svetnik.

»Nimamo ga, gospod sodni svetnik!«

»Potem grem v gostilno, kjer bom dobil, kar naročim.« In Oven je razjarjen vstal in posegel po svojem klobuku.

»Guljaža ne moremo pripravljati samo za eno osebo, to veste sami.«

»Morda pa je med gospodi še kdo, ki ima toliko poguma ko jaz in si privošči danes guljaž.« Oven se je izzivalno ozrl po gostih, ki so molčali. »Polovičarji so, Cilka, ne, niso polovičarji, četrtnkarji, četrtnkarji so,« je z naslodo ponovil besedo, ki mu je očividno zelo ugajala in katere je bil vesel, da mu je prišla na misel. »Drugače jih vse tisto, kar pridiguje kaplan, malo briga; v cerkev gredo, kadar morajo; o Bogu vedo toliko ko jaz, pripovedovanje o njem je tako daleč od življenja, razuma in stvarnosti, kakor je daleč škrlatno nebo na vzhodu ali zahodu, ki se v kratkih minutah razblini v nič, oziroma pohiti v nedosežne daljave, preden dospemo donj. Živijo, kakor komu kaže in ne kakor pridiguje kaplan. Ali na veliki petek, ne, na veliki petek pa si ne upa nihče jesti mesa. Boga, takega Boga, kakor v pridigah o njem govori kaplan, osebnega, živega Boga, najbrž sploh ni, sodnega dneva, na katerem bi morali odgovarjati za vse, kar smo se pregrešili zoper postave, o katerih grme s prižnic, nikdar ne bo, ker ne moremo razumeti, kako bi mogli z mesom in krvjo vstati od mrtvih tisti, katerih prah in pepel se je porazgubil v tisoč letih. Osebnega, živega Boga, vstajenja mesa in sodnega dneva torej najbrž sploh ni, vendar na veliki petek ne bom jedel mesa, ker ima gospod kaplan morda le malo prav; morda pa je le nekje tam v neizmernem prostranstvu nekak Bog, ne tak Bog, ki bi mrtve po tisočletjih priklical v življenje, ampak nekaj, zaradi česar smem na svetu delati vse, kar hočem, le na veliki petek ne smem mesa jesti. S to žrtvijo potolažim tisto tam v neizmernem prostranstvu in se mu za vsak primer prikupim za poslednjo sodbo. Niste polovičarji, kakor mi je prej uteklo, četrtnkarji ste, četrtnkarji! Tri četrtnke vaše pameti ne veruje v Boga in pekel in sodbo, ena četrtnka dvomi in se ga boji. Jaz pa sem mož, edini mož med vami, mož, ki z vsemi štirimi četrtnkami mislim, brez dvomov in strahu delam in sem tak, kakor

mi moja pamet vелеva. Cilka, ali dobim pri vas, kar mi popravi želodec, ali moram v drugo gostilno?»

»Povprašam v kuhinji. Greh pojde na vaš, ne na naš račun!«

»Le brez skrbi bodi! Tudi ako se morda kateri izmed gospodov premisli in naroči kaj mesenega, prevzamem greh na svoj račun. Ne čakaj, Cilka, veš, da se nihče ne upa. Četrtnkarji so vsi, vsi, vsi!«

»Škoda, da ni danes prvega mestnega kaplana gospoda Alojza tu radoveden sem, kako bi se vidva pogledala,« je menil Jereb. »Tvoj dolgi govor o poslednji sodbi in rečeh, o kakršnih tukaj nismo vajeni razpravljati, me je prepričal, da bi bil pridigar, ki bi posekal prvega mestnega kaplana gospoda Alojza in župnika. Meriti bi se edino mogel z mlajšim kaplanom, z novo zvezdo v našem mestu, z njim, ki je junak današnjega dne in o katerem danes govori vsa fara, z njim, za katerega drhtijo ženska srca našega mesta.«

»Jaz, da bi se mogel meriti z novim kaplanom,« je tako srdito bruhalo iz Ovna, da so se vsi začudeno ozrli nanj. Ves rdeč je bil v obraz, iz temne rdečice so silile modre lise.

»Vidim, da ti danes sploh ne smem omeniti mladega kaplana.«

Ovna so Jerebove besede še bolj razkačile, modre lise po licu in nosu so se širile, dvignil je roke in začel gibati s prsti, kot da med njimi nekaj drobi: »Ko prvič zopet pride kaplan Alojz v našo družbo, ga zaprosim, naj pripelje novega kaplana s seboj.«

Oven ni dokončal. Ko da je vzrasla iz tal, je stala pred Jerebom njegova najstarejša hčerka: »Očka, pojdi domov.«

Po sobi je zavladala mučna tišina. Jerebu so vztrepetale nozdrvi, šolski nadzornik se je pripravil, da vzame Mileno v zaščito, če bruhne iz njenega očeta jeza. Komisar je videl na obrazu šolskega nadzornika, da ne bo molčal, pa naj reče kakršno koli svoji hčerki, videl je na drugih obrazih, da se jim dekletce smili in ga obsojajo. Brez besede je vstal, jo prijel za roko in odšel z njo iz sobe.

»Tisto, kar mi brani na veliki petek jesti meso, ni strah, temveč izročilo, ki sem ga prinesel z doma,« je začel pojasnjevati šolski nadzornik Ovnu. »Stara je ta navada, od matere jo imam. In če bi jo opustil, ali jo preobrnil, bi se mi zdelo, da žalim svojo mater v grobu, pljujem na svojo mladost in zaničujem svoj dom. In tudi zaradi ljudi ne bi jedel na veliki petek mesa. Ljudska čustva moramo spoštovati.«

»Četrtnkar!« je suho ugotovil Oven.

»Nisem bil preteklo noč med vami in ne razumem, kaj hočete s svojimi novimi besedami, gesli in navadami.«

»Četrtnkar ste, četudi niste bili ponoči z nami, se ne pozdravljate z našim pozdravom in ga ne razumete. Zaradi ljudi ne bi jedli na veliki petek mesa, ne zaradi svoje notranjosti, svojega prepričanja in svojih nazorov. Ali je tako nastopanje možko? Le za četrtnko moža je v vas,

ne samo v vas, v vseh teh, kar jih sedi okoli mene. Ali se upa kdo javno pokazati tiste tri četrtinke nevere, ki polje v vas? Svojo četrtinko dvomov razkazujete svetu, tri četrtinke svoje notranjosti pa skrivate pred njim.«

»Če ni morda prav narobe res, gospod sodni svetnik, da namreč kažemo le četrtinko svoje prave notranjosti svetu, tri četrtinke pa jo skrivamo pred njim?«

»Potem ste šele pravi četrtinkar, večji ko tisti, ki so prej peli svojo himno o četrtinki.«

»Vprašanje je namreč, kaka je prava notranjost človeka.«

»Strinjava se v tem, gospod šolski nadzornik. Dokažite mi, prosim, da nimam jaz prav in ni vaša notranjost taka, kakor sem vam jo opisal.«

»Vprašanje ni tako enostavno, kakor si ga vi zamišljate. Dva človeka nista v svoji notranjosti enaka. Vi pa govorite splošno o nas vseh in nas mečete vse v isto vrečo.«

»Koliko razlike je med vami v vprašanjih, o katerih sem pravkar govoril? Vi zaradi ljudi in navade, ki ste jo prinesli iz domače hiše, danes ne bi jedli mesa, vsi drugi molče, jedli mesa ne bi iz ozirov na ljudi ali s kakega drugega enakega razloga, nihče, nihče pa ga ne je iz ozirov na tisto cerkveno zapoved, ki danes prepoveduje meso jesti, ali vsaj priznati med vami ne bi hotel nihče, da ga ne je iz ozirov na to cerkveno zapoved. Taki možje ste! Ali je to le polovičarstvo? Ne, to je četrtinkarstvo!«

»Brat Oven, prekoračuješ mejo, ki jih določajo naša pravila,« ga je opomnil Jereb, ki se je medtem vrnil v posebno sobo in se je z govorjenjem hotel otresti vprašujočih pogledov. »Globoko misel našega kluba omalovažuješ, zlorabljaš in vlačiš v arene, v katerih se ne bojujemo. Če-če-če,« je dal napev družbi, vstal, stresel glavo, povzdignil roke, dal kot zborovodja omizju znak in zapel:

»Četrtinke, četrtinke
pijemo mi zgolj,
četrtinka, četrtinka,
ta je naš simbol.«

Le trije, štirje glasovi so mu priložili, drugi so molčali, z navdušenjem kakor prvič pa tudi tisti, ki so mu priložili, niso peli. Priložili so Jerebu le, da bi odpodili iz družbe razpravljanje, ki jim ni bilo ljubo.

»Le jih pijte!« je zamomljal Oven. »Jaz pa bom danes jedel meso, jaz edini mož med vami, edini, ki živim tudi na zunaj, kakršen sem v notranjosti, edini, ki me malo brigajo ljudje in stare navade iz domače hiše.«

»Zakaj ne poješ?« se je obregnil Jereb ob Medveda. »Tudi prvič nisi pel z nami.«

»Prav spodobi se peti danes, ko molče zvonovi in preišljujejo ljudje globoke skrivnosti.«

Jereb ga je porogljivo pogledal, pa se je potajil in porabil priliko, ko je Oven naročal Cilki, kako mu naj v kuhinji pripravijo kisle ledvičke, in tiho poprosil Medveda: »Ali ne vidiš, v kaki strašni stiski sem? Posodi mi tri sto dinarjev! Glavar te gotovo ne pusti domov. Laže se prebiješ čez praznike brez denarja ti ko moja družina. Mojih otrok se usmili, če se mene nočeš.«

»Ne morem!«

Jereb ga je jezno in očitajoče pogledal, nato pa se je porogljivo obrnil na tiste, ki niso hoteli peti: »Vprašam vas, člane kluba, ki niste hoteli peti naše častitljive himne, ali je zato niste peli, ker soglašate z bratom doktorjem Medvedom, ki trdi, da se danes ne spodobi peti, ker molče zvonovi in preišljujejo ljudje globoke skrivnosti?«

Trije, štirje pogledi so se ozrli na Medveda, ki je zardel in v zadregi začel s prsti zgrinjati drobtinice kruha po mizi. »Neznosen si, kadar nimaš denarja. Jaz ti nisem kriv, da si zmerom suh! Pa bi bolje gospodaril s svojo plačo.«

»Nisem bil prošlo noč med vami, ne poznam pravil vašega kluba,« je ujel priliko šolski nadzornik.

»Kaka sreča, da te ni bilo,« ga je prekinil Jereb, »drugače bi ne prišli iz brezplodnih razpravljanj k odločitvam. Prosim te, prizanesi nam s svojo modrostjo toliko, da uredimo svoje klubske zadeve. Brat Jež, ki smo ti poverili častno nalogo, da paziš na strogo izvajanje naših pravil, z veliko žalostjo v srcu ti moram, preden je minilo štiri in dvajset ur od tvoje izvolitve, sporočiti celo vrsto hudih kršitev. Sezi v žep, potegni svojo beležnico, sezi v drugi žep, potegni svoj svinčnik in piši v beležnico kršitve! Doktor Oven, sam naš veliki mojster, ki bi moral biti za zgled vsem članom, je prvi kršil pravila. Ko sem ga zaustavil z našim pozdravom, me je debelo gledal in mi ni odzdravil, kakor to predpisuje paragraf sedmi naših pravil. Pešanje spomina našega velikega mojstra ne more opravičiti, jurist, kakršen je, mora vedeti, da nepoznanje zakona nikogar ne opravičuje.«

Jereb je nadaljeval: »Piši, brat Jež! Veliki mojster Oven ni pel naše himne, pregrešil se je torej zoper paragraf enajsti, točka tretja naših pravil. Oven je tudi čisto napačno in krivično tolmačil naša pravila, imenoval je za četrtinkarje osebe, ki sploh niso v klubu, si izposodil ime in pojem našega kluba, da je začel krivoversko tolmačiti njegove namene in ga vrgel v areno, v katerih se mi sploh ne bojujemo. S tem se je prekršil zoper določila paragrafa tri in tridesetega naših pravil. Si vse napisal, brat Jež, čuvar našega pečata in pravil?«

»Piši, čuvar naših pravil,« je rekel sodnik Lisjak, ki je videl, kako se pripravlja Oven zoper Jereba, »piši pritožbo zoper brata Jereba, ki

vpričo oseb, ki niso člani kluba, govori o klubskih zadevah in izdaja skrivnosti naših pravil. Prekršil se je zoper določila paragrafa šest in štiridesetega naših pravil.«

Jereb se ni dal premotiti. »Najprvo naj izgovorim svoje obtožbe jaz, potem pridete drugi na vrsto. Piši, brat Jež, obtožbo zoper drugega člana kluba, zoper brata doktorja Medveda, ki ni pel z nami naše himne, kar je prestopek po paragrafu enajstem. Drugič trdi, da se danes sploh ne spodobi peti, ker molče zvonovi in premišljujejo ljudje globoke skrivnosti. Taka trditev bi bila prestopek po paragrafu devet in devetdesetem naših pravil, ker ne soglaša s splošnimi načeli kluba.«

»Trenutek, Jereb. Za vsak primer te prosim, raztolmači nam avtentično, ali nam paragraf devet in devetdeseti jemlje pravico do lastnih misli?« je vprašal Jež.

»Obtožbo sem vložil, razsodišče lahko Medveda obsodi ali oprostí. Razsodišče naj razčisti vprašanje, da li moramo tudi mi člani kluba četrtinka ubogati drugega mestnega kaplana gospoda Antona ali ne. Danes je pridigal, da ni prav, če pijemo, kadar nismo potrebni.«

»Nas je omenil v svoji pridigi?« je vprašal odvetnik.

»Naravnost nas ni omenil, ali namignil je na nas tako razločno, da je še moja hčerkica, ki hodi v ljudsko šolo, razumela, koga je mislil.«

»Kdor te pozna in ve, kak si in kak hodiš ponoči domov, bi razumel kaplana, če je govoril o pijancih, tudi če še ne hodi v ljudsko šolo!« je pripomnil Oven.

»Ali je bil tudi kateri tvojih otrok pri pridigi in se je spomnil na te, da me edini izmed vseh razumeš? Ako misliš, da je prav in v redu, če zaglodajo kaplanove besede tudi na koreninah našega kluba, umaknem obtožbo zoper brata doktorja Medveda.«

»Jereb, govoriš ko preročišče v Delfih in te ne razumem!« je rekel Jež. »Kaka je torej zveza med kaplanovo pridigo in obtožbo zoper doktorja Medveda?«

»Iz iste vasi sta doma, prijatelja in sošolca sta,« je od okrogle mize pojasnil šolski nadzornik, ki je mislil, da mora braniti molčečega Medveda.

»Ne opaziš, da ima Medved pred seboj vodo? Odrekel se je danes svoje prav ljube razvade in si pritrgal četrtinko vina, ki jo ob večerih sicer prav rad izpije.«

Nihče ni Jerebovim besedam prisodil kake pomembnosti, kar je slednjega razjezilo: »Razloži nam, brat doktor Medved, zakaj danes ne piješ vina?«

Medved je z dlanjo pomel drobtinice z mize in je pogledal po omizju: »Ali po klubovih pravilih moram odgovoriti na vprašanje?«

Jež se je nasmehnil: »Vprašuješ in gledaš resno, ko da ne razumeš klubovih namenov.«

»Prav imaš, Oven,« je udaril Jereb z roko po mizi, »sami četrtin-karji sedimo okoli tebe, edini mož si med nami, nihče drugi se ne upa svojega nazora javno izpovedati in pokazati.« In je prezirljivo pogledal Medveda.

»Name namigavaš?« je suho vprašal Medved.

»Da.«

»In zakaj?«

»Ker se ne upaš javno priznati in povedati, zakaj danes ne piješ.«

»Ne pijem, ker je danes veliki petek.«

»Slišite, bratje? Ali sedaj razumete mojo obtožbo?«

»Ne,« je zatrdil Jež, »obtožba je neutemeljena in jo po teh pojasnilih brata doktorja Medveda črtam v beležnici.«

»Kaplan ima torej prav.«

»Ali ima kaplan prav ali ne, to je za članstvo v našem klubu popolnoma postransko in brez pomena.«

»To praviš ti, ki nisi prodril v globine in bistvo klubovega namena. Jaz pa, jaz,« je povzdignil Jereb svoj glas, »jaz, v katerem se je porodila misel na klub, jaz, ki sem mu izbral ime, jaz, ki sem mu zložil in uglasbil himno, jaz trdim, da so naša stremljenja in hotenja, naši nameni in cilji popolno nasprotje kaplanovim stremljenjem, njegovim namenom in ciljem. Zmaga kaplanova je propast našega kluba. Gospodje, mi uživamo dobrote in sladkosti tega sveta, kaplan nam to uživanje očita. Na škrlatno nebo bi morali misliti, nič piti, danes posebno ne bi smeli piti, ker je veliki petek, Ali je to v duhu našega kluba?«

»Ko pride prvi mestni kaplan zopet med nas, mu povem, naj čestita svojemu mlajšemu tovarišu k današnjemu uspehu. Ne samo ljudje, ki so bili pri njegovi pridigi, po okoliških vaseh, po cestah, po potih in križiščih ne razpravljajo in ne govore ljudje o ničemer drugem kot o pridigi. In ne samo ženske, moški, zakrknjeni grešniki, ki nikdar ne gredo v cerkev razen ob državnih praznikih, ko morajo v njo, neverni moški govore po gostilnah o njegovi pridigi. Še med nami, ki nas imenuje naša poročevalska agencija **Jarc, Oblak, Jager** ali kratko po začetnih črkah **JOJ**, da smo višjih deset tisoč, še med nami, v našem klubu je vzbudila pridiga žolčne razprave, ki groze, da zamajejo, ako celo ne izpodjedo temeljev kluba!« je rekel sodnik Jež in trdo zaprl beležnico. In Jereba je tiho opomnil: »Ne bodi siten! Glej, kako vsi trije člani poročevalske agencije dvigajo glave in vlečejo na ušesa naše besede. Radovednost, kako je prav za prav z našim klubom, jih razjeda. Govori o skrivnostih naših paragrafov, muči, muči jih, razbičuj njihovo radovednost. To mučenje njih, ki hočejo vsako novico prvi zavohati, vsak dogodek prvi raznesti po mestu, to mučenje je veliko bolj zanimivo in zabavno kot tvoje obreganje ob Medveda.«

Cilka je prinesla Ovnu kisle ledvičke.

»Obrnite se v steno, možje, da bodo čiste vaše vesti, če me Bog na mestu kaznuje in ukaže koščku ledvice, naj se mi zaleti in me zaduši,« se je rogal Oven.

»Ne boj se, nihče se ne obrne v steno, dasi so med nami, ki bi jim bilo prav, da se ti zaleti in se zadaviš.«

»Kaj naj pomenijo te tvoje besede in tvoj izzivajoči pogled?« je vprašal Medved.

»Ne bom ti razlagal, sam veš bolje ko jaz, kaj bi rekel mladi kaplan.« Medved je vstal.

Jerebu še ni dalo miru: »Beg te bolj razodeva ko molk.«

»K naši mizi prisedite, gospod doktor,« so povabili Medveda Jarc, Oblak, Jager ali agencija JOJ.

»Če jim pove, kako je prav za prav z našimi pravili in klubom, je konec zabave,« se je jezil Jež na Jereba.

»Ali bi radi izvlekli iz Medveda skrivnosti našega kluba, ali bi se radi pogovorili o kaplanovi pridigi in škrlatnem nebu na zahodu?« se je obrnil Jereb proti okrogli mizi.

»Eno kakor drugo je zanimivost dneva,« je rekel šolski nadzornik. »Pri nas se tako redko zgodi kaj posebnega in novega, da moramo za vsako malenkost zgrabiti in jo prerešetati.«

»Ako ne sedeš s hrbtom proti naši mizi, kolega Medved, boš tudi od okrogle mize videl, kako dela doktor Oven očiten greh.«

Medved je pri vratih postal, da odgovori Jerebu, pa se je premislil in zamahnil s klobukom. »Lahko noč!« je trdo rekel in odšel.

»Kaj praviš, Oven?« je vprašal Jereb.

»Pravim, da mi je doktor Medved najbližji med vami vsemi. Ako veruje, je dosledno, da si danes pritrga četrtno, kakor je dosledno, da jem jaz meso, katerega pameti se ustavlja, da bi zaradi cerkvenih zapovedi, ki jih ne priznam, danes ne jedel mesa. Za omahljivce, dvomljivce, četrtnkarje, kakršni ste vi, bi jaz ustvaril vice, ako jih še ni, in vas vse pognal v nje, vse dosledneže pa bi nagradil, pa naj bodo dosledni v to ali ono smer. To bi bila poteza, vredna Boga. Kaj pravite k temu, gospod šolski nadzornik, ki imate k vsakemu mojemu izreku dostaviti svojo opombo in pojasnilo?«

»Vprašujem se, ali je res junaštvo, da jeste danes meso.«

Prej ko se je Oven spomnil na primeren odgovor, je tako glasno, da so ga mogli slišati k okrogli mizi, pojasnil Jež: »Naša poročevalska agencija, Jarc, Oblak, Jager, ali kratko: JOJ, ima danes svoj veliki dan. Že tretjo kost ima, ki jo lahko gloda. Prva kost so skrivnosti našega kluba, druga kost je kaplanova pridiga, tretja kost je dejstvo, da je gospod sodni svetnik doktor Oven na veliki petek meso. Pri nas se tako redko zgodi kaj posebnega in novega, da moramo za vsako malenkost zgrabiti, jo prerešetati in oglodati.«

(Dalje.)

Paul Claudel | Procesni obrednik

v pozdrav novemu stoletju

Domoljena je maša, pojdimo, končano je dejanje milosti!
Procedamus in pace in nomine Domini!

Kakor gobavec, katerega koža je znova zdrava in so mu tvori spet
posušeni,

Kakor človek, ki gre v miru, ko so mu grehi odpuščeni,

Kakor Elija, ki je šel proti božji gori Horebu trideset dni nekoč,
Ko mu je dal pod ognjem naglo pečeni kruh moč,

In kakor Hebrejci, ki so s palico v rokah, kot je velel obredni ukaz,
Jedli stojé in pripravljenih nog za odhod Jagnje v velikonočni čas,

Kakor starodavni očaki, ki so bežali iz Sodome, išoč pod vejevjem
in šotorom zavetišča:

Tako romamo tudi mi, ker nimamo tukaj stalnega bivališča.

Davi smo jedli v hiši našega Očeta,
Prenebogljene za tako velik praznik in za jed, ki je sveta,

Kajti to je resnično telo Našega Gospoda Jezusa Kristusa in Nje-
gova kri,

Ki je prostovoljno umrl za nas grešnike tako kot v Pismu stoji.

Malo sinov je ostalo zvestih, toda ko bo nas še manj, se za neomaj-
nost naše vere ne bojim,

Kajti obljube božje ne preminejo, človeške besede pa so le veter in dim,

Kratek zasmeh kot trnja prasket v plamenu.

Toda kruh, ki smo ga jedli, je meso in kri Sina božjega, ki nam ga
je v jed namenil.

Gospod, nisem vreden, da bi Tebi pod svojo streho zavetje dal,
Toda, reci le besedo, in ta, ki ga ljubiš, bo zdrav!

In sedaj je maša domoljena, najgloblje dejanje milosti je darovano.
Pojdimo v imenu božjem skozi odprta vrata na plano.

Teško je zapustiti v tabernaklju Tvojega prestolovanja kraj
In iti spet na staro pot v negotovost, izdajalstvo in ovire nazaj,

Zamenjati šum sveta z večnostjo, ki v Tvojih besedah polje.
Toda mi Te molimo zaradi Tvoje takšne volje.

Presrečen ta, ki je deležen Tvojega keliha in za katerega se je v
Tvojem svetišču pretrgalo zagrinjalo.
Toda še mnogo poti je pred nami ostalo.

Čaka nas zunanji svet in v njem naše laične dolžnosti:
Brez prezira bližnjega, z ljubeznijo do bližnjega — če to morem —
brez krivične strasti, predati se krotkosti,

Izpolnjujoč deset božjih zapovedi tako, da je videti, kakor da ne
vem, da jih izpolnjujem,
Opravljač svojo jutranjo in večerno molitev in dajajoč vsakemu,
kar mu dolgujem.

Glej zemljo, prav vso pod soncem, in luno, ki menja noč in dan,
Zemljo z vsemi njenimi pridelki, nad njo nebo in okrog morja
brezmejno plan!

Verujem, da je Bog res tu, čeprav mi je skrit,
Kot je v srcu Device brez greha in kot je v nebesih, kjer Ga obdaja
vseh njegovih angelov svit,
On je prav tako tu, na kolodvoru, v tovarni, v jaslicah, v zraku,
v kleti, poln Ga je zid.

Hvalite, nebo in zemlja, Gospoda!
Hvalite, dela jutra in večera, Gospoda!

Kyrie eleison!
Christe eleison!
Kyrie eleison!

Kakor duhovščina in verniki pri vsaki teh treh prošenj
Gredo v procesiji čez travnik, z jutranjo vlago oróšen,
Proseč za božji blagoslov za čas setev in žetev in košenj,

Tako mi na ta sveti dan Vnebovzetja gremo naproti
Zemlji in letu, ki je med nas prišlo v svoji polnóti.

Na ta dan popolne zrelosti med setvijo in trgatvijo,
Ko je Marija, Mati božja — vse je bilo dopolnjeno — umrla sredi
dvanajst apostolov in so jo angeli nesli v nebo.

Eno pšenično zrno je rodilo trideset in drugo šestdeset in drugo je
sto zrn rodilo,
Toda šestdeset, trideset ali sto, vse je doseženo in ne bo več pre-
koračeno število.

Vsaka stvar je ustavljena, vsaka stvar se je v svojem sadu dovršila,
Vsa setev je sojena v setvi, ki je iz nje vzklila.

To je Sodni dan, ko Gospod vso zemljo s pogledom presune
In mora oskrbnik pokazati lastniku svoje račune.

Pojdimo naprej, brez strahu sredi te svečane porote,
Gledajoč delo svojih rok in na njem blagoslov božje dobrote,

Vedoč, da oblika tega sveta preide, kot preide žetev zrela,
Toda mi smo Tvoji otroci in začetek Tvojega stvariteljskega dela.

Naš čas bo kmalu prišel, da bomo v Tvoji žitnici in v Tvojem
skednju zbrani,
Ko se nam slava živega Boga kot grom in tresk oznani!

Tako kot blisk, ki razsvetli naenkrat vzhod in zahod,
Se bo prikazal na oblakih, da sodi žive in mrtve, Gospod.

Dobre bo dal na svojo desnico, slabe na svojo levico.
Gospod, daj, da pridem na Tvojo desnico in ne na Tvojo levico!

Ni moja stvar, da razumem, ampak da molim v ljubezni in strahu
Gospoda.

Daj, da Te vidim, Gospod Jezus, s temi očmi na dan Tvojega dru-
gega prihoda!

Prokleti, v večni ogenj, pripravljen demonu in njegovim angelom,
se poberite!

Pridite, ljubljenci mojega Očeta in vi, ki ste lačni in žejni, jejte
in pijte!

Sveta Mati božja, prosi za nas!

Vsi sveti angeli in nadangeli, prosite za nas!

Vsi sveti apostoli in evangelisti, prosite za nas!

Vsi sveti mučenci, prosite za nas!

Vsi sveti učenci in spoznavalci, prosite za nas!

Vse svete device in vdove, prosite za nas!

Vsi svetniki in svetnice božje, prosite za nas!

Ne bojmo se torej ničesar! Kaj nam morejo ljudje, ko je Vse-
mogočni z nami?

Mar nismo več kakor mnogo teh majhnih ptic, ki jih prodajajo
dvanajst za novčič na krami?

Če je teža ure težka in če so ljudje tečni,
Bo to kmalu prešlo. In kako je to malo, kar trpiš, se Ti bo pokazalo
v slavi večni.

Ne delaj samemu sebi težav in stvarjem, ki jih ješ in piješ sleherni
dan,

Glej ptice na polju, ki ne orjejo in je prazen njihov hram,

In lilije na polju, ki so lepše kot Salomon v svoji slavi!
More obraz lagati zrcalu, moreš dodati komolec svoji postavi?

Ne muči se in ne bodi samemu sebi v nadlego, ampak išči najprej
božje kraljestvo, njegovo pravico in njegovo slavo.

Ostalo je malo, saj ima vsak dan svojo težavo.

In življenje je več kakor kruh, več kot obleka telo.

V miru sem z vsemi bitji, ki jih objema nebo!

Polovica mojega življenja je že prešla in za njo sem za vedno
poravnal,

Ne bo se začelo več, konec poti in dneva sem pred seboj spoznal.

In glej, pred menoj že od začetka sveta do naših dni v sprevedu
Vsi patriarhi in svetniki gredo, kot si slede rod po rodu:

Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Jacob, Jacob autem
genuit Judam et fratres ejus,
Et post multas generationes Jacob iterum genuit Joseph virum
Mariae de qua natus est Christus.

Vidim svetega Petra križanega in svetega Pavla, svojega patrona,
Ki je pisal pisma o maši in ki je bil obglavljen za vladanja Neróna.

Vidim Štefana, polnega milosti in moči; tu so vsi mučenci, Judje,
krivoverci in pogani,
Ki so po imenih knjigi življenja in našim diptihom znani.

Vidim določevalce vere, učenike vseh cerkvenih zborov svetih,
Papeže, ki se niso bali divjih tiranov in ne bednih in slabotnih
množic razvnetih.

Nisi nam zapovedal zmagati, ampak premagan ne biti!
In zaklad vere, ki smo jo dobili, nedotaknjen ohraniti.

Vidim brezmejnost vseh svojih bratov, živih in mrtvih, soglasnost
katoliških ljudi,
Dvanajst združenih Izraelovih rodov in tri Cerkve v eni sami
baziliki.

Vidim premagan svet in strmoglavljena je Satanova slava.
Vidim Jeruzalem, ki je zgrajen kot trdnjava!

Vidim Vizijo Miru, kjer se oči več ne solzijo,
kjer so ubogi povišani in se revni krepijo,
Vidim pred seboj stvari, ki si mi kar verjetne ne zdijo.

Vidim vse svetnike iz koledarja, razdeljene na leto in dan,
Svetnike zime in vročih dni in te, ki naznanjajo odhod živine na
pašo in košnjo poljan,
Sveti Medard in sveti Barnaba, sveta Krišpin in Krišpinjan,

Sveti Martin in sveti Vincenc, zaščitnik vinogradnikov, sveti Ma-
karij, ki je zavetnik trga Fère-en-Tardenois,*
Sveta Lucija v decembru, ko je dolžina dneva najbolj kratka.

* Pesnikov rodni kraj. (Op. prev.)

Najdaljši dan bo prišel, ki bo dan moje smrti,
Dan teme bo prišel, ko bom prešel prag smrti!

Na ta dan, ko naj moja duša ne pride v kraj, kjer vedno samo noč je,
Naj jo praporščak Mihael položi v Abrahamovo naročje!

Toda, česa bi se bal, ko vidim pred seboj mučence in vse te duše,
ki so v tišini do konca svojo dolgo dolžnost opravljale,
In skupino vseh svojih mater in sester, vse plemenite žene, ki so
v Gospodu zaspale.

S skromnim zaupanjem gredo pred menoj.
Ena se često obrne in me pogleda s svojimi očmi, iz katerih žari
nebeške luči soj!

In tisti, ki me je spovedal po toliko letih žalostnega delirija —
sveti svečenik,
In mrtvih staršev, ki me gledajo s sladkim nasmehom, se pred mano
oživlja lik,

Rekoč: slédi nam, sin naše krvi, in sprejmi to dediščino, ki je tvoja
last,
In drži prisego svojega krsta in svojega krščanskega imena čast.

Za sabo vidim vse to, kar se je z mano začelo, po letih, mescih in
dnevih zvrščeno,
Vse to, kar je zvezano z menoj in je z menoj za vedno eno.

Gledam in vidim vsa svoja leta za seboj in vsa svoja dobra in slaba
dejanja,
Slaba, ki se jih sramujem, in dobra, ki mi niso znana.

Slaba je zbrisala pokora in Kristusova kri;
Če sem pa storil kakšno dobro delo, naj mu Bog rast podeli!

Vidim za seboj stvari, ki sem jih napravil, in vidim, kako začenjajo
živeti
Kali, ki poganjajo, in rodovi, ki se dvigajo, da nadaljujejo pot moj
začeti.

Dajem mir, nad mano je mirnost vseh mojih brezimernih bratov
razlita,
Ki rastejo z menoj v Tvoji dobroti, kot rastejo ista žita.

Kakor se raztezajo neizmerne enake žetve v moji rodni pokrajini,
Tam, kjer se Oise in Aisne brez vsakega trepetja združita, kot dva
poročenca globoka zakonska ljubezen zedini.

Vidim svojo ženo poleg sebe in vidim svojega otroka, vedro se
smejočega,
Ki brca v svoji zibelki na vse strani in se na glas veseli sonca vzhajajočega;

Cvrči v vzhajajoče sonce, njegovo srce je polno nedolžnega vzradoščenja,
Ker ga Bog ni ustvaril za smrt, ampak za živo vizijo življenja!

Hvalimo Te, Gospod. Blagoslavljam Te. Molimo Te.
Zahvaljujemo se Ti zaradi Tvoje velike slave!

Zahvaljujem se Ti na zemlji, iz katere sem izšel, stoječ zravnano,
Na ta dan, ki ni ne včeraj, ne jutri, ampak današnji dan.

Verujem, ne da bi menjal črko tega, kar so verovali pred menoj
očetje moji,
Izpovedujoč Jezusa, ki je umrl na križu, Odrešenika ljudi,

Izpovedujoč Očeta, ki je Bog, in Sina, ki je Bog, in Svetega Duha,
ki je Bog,
In vendar ni treh bogov, ampak je en sam Bog,

In Očeta, ki je večni, in Sina, ki je večni, in Svetega Duha, ki je večni,
In vendar ne tri večne, ampak enega samega Boga, ki je večni;

In Očeta, ki rodi, in Sina, ki je rojen in ki živi v vek iz veka,
In Svetega Duha, ki ne rodi in ni rojen, ampak iz Očeta in Sina
poteka.

Shanhaikwan, 1907.

Poslovenil Tone Čokan.

Stanko Kociper

Šentjurjevski provizor

Drama o mladem duhovniku. 3 dejanja.

Drugo dejanje.

Šest mesecev kasneje od prvega. Prehod iz zimskega jutra v dan.
Pozornica ista kot v prvem dejanju.

Tema.

Zunaj zavija okoli oglov burja in psi zateglo tulijo.

Provizor (*pride s prižgano svečo, postavi jo na klečalo, poklekne in moli iz brevirja*).

Neža (*starka. Pride in si še grede naravnava obleko*): Pohvaljen bodi Jezus Kristus!

Provizor: Amen.

Neža: Požganovega Franca najbrž ne bo, če snoči ni prišel. Kje pa more zjutraj priti tako daleč od Sv. Barbare.

Provizor: Zakaj?

Neža: Koline smo mislili imeti danes.

Provizor: Saj res.

Neža: Bog nebeški, kakšna zima je letos! — Gospod, saj veste, da ste bolni, oblecite se vendar bolj toplo! — Sedaj moram jaz za vas skrbeti...

Provizor: Bog vam plačaj, Neža! Tako dobri ste. Kaj bi sedaj s slepo materjo in bolno Magdo, če bi nam vi ne prišli v pomoč?

Neža: Nikogar nimam, vajena sem dela v župnišču, saj sem janževskega gospoda služila do njihove smrti. Rada vam pomagam, dokler še morem. — Sveta nebesa, kako je pri vas prišlo! Kdo bi mislil, da bo kdaj ta ljubeznivi otrok Magda tako zbolel? Sama pesem in smeh je je bil. Kako je včasih žvrgolela! In sedaj je že šesti mesec v postelji. Tako čudno govori včasih, pa samo predse gleda, kakor v prikazen strmi, da me je kar strah.

Provizor: Krepkega zdravja ni bila nikoli. Pa še tako nežna! Tisti nesrečni dan, ko je strela ubila Dolinarjevega Vančka, jo je pustilo popolnoma. (*Po pomisleku.*) Omamil jo je piš strele, ki je udarjala kot za sodni dan. Zdravnik ni mogel ugotoviti drugega kot splošno otopelost — — in... — O moj Bog! (*Skrije glavo v dlani.*)

Neža: Ubogi moj gospod! Tako mladi še in že toliko trpite.

Začuje se Magdino stokanje iz sosednje sobe.

Provizor (*se vznemiri in zravna*): Neža, pojdite k Magdi pogledat!

Neža: Za božjo voljo... (*Odhiti.*)

Pavza.

Neža (*pridirja vsa zmedena nazaj*): Gospod provizor... Gospod provizor... Ali je to mogoče?

Provizor: Kaj?

Neža: Kdo bi si bil mislil?

Provizor (*se obrne proti njej*): Kaj pa je, Neža?

Neža (*ne ve, kaj bi*): Še nikoli nisem bila pri taki stvari... a zdi se mi, da je Magda — rodila...

Provizor (*kot od strele zadet*): Že...?

Neža: Že? — Torej ste — vedeli?

Provizor: Zdravnik je rekel, da še ne bo takoj...

Neža: Zdravnik? — Res ne vem, kaj si naj pri tem mislim...

Provizor: Neža, pustite zdaj to! Ali niste nič prej opazili, da bi ji bil človek mogel nuditi vsaj kakšno pomoč?

Neža (*joče*): Še nikoli nisem videla...

Provizor: Vsaj sedaj skočite po nekoga, ki se razume!

Neža: Po Krampačevo Oršo skočim, ona zna... (*Strmi v provizorja.*) Moj Bog, — gospod provizor!

Provizor: Brž, brž! (*Gre k Magdi.*)

Neža (*hiti ven*).

Zvonovi vabijo k maši.

Provizor (*prihiti nazaj*): Že zvonijo za mašo... (*Ne ve, kaj bi pograbil. V naglici si povezne na glavo bired in ogrne plašč. Odvihra ven.*)

Pozornica mirna in tiha. Zunaj znova zatuli burja.

Magda (*napol oblečena. Razkuštrani lasje, upadla in zmučena lica, v vsem telesu onemoglost. Bolj se privleče kot pride. V rokah nosi zavito dete*): Vse te je pustilo, Magda. — — Vsi bežijo. — Vsi se zgražajo. Porečejo: provizorjevo dete! — Ljudje, glejte Magdo! — — — Kaj še niste videli otroka? Kaj še niste videli deteta? (*Ga stisne k licu.*) Kako lepo dete! Vanček ga bo vesel... (*Se sunkoma obrne proč, kot da se nekomu umika.*) Kaj stegujete roke za njim! — Vančkov je! — — (*Zdrvi proti križu.*) Tebi ga dam, Bogec. — (*Namoči roke v blagoslovljeno vodo in dete pokriža.*) V imenu Očeta in Sina in svetega Duha... Med angelce, mali Vanček... Med angelce... (*Plane k oknu, pod katerim teče Trnovec; odpre ga.*) Ne bo mu gospod provizor oče! Ne bo... Pojdi k Vančku, k atku! — Pozdravi ga! — Magda pride... (*Poljubi dete, dvigne ga visoko nad glavo, zmedeno zapoje*): Pojdi v tolmun — med angelce...! (*Spusti dete, da pade v globočino in v tem položaju obstane.*) K Vančku... Pridita pome! — — (*Potem se priplazi od okna in se zgrudi.*)

Ferona (*pritipta s palico*): Neža... Neža... Moj Bog, ali ne čujete, kako Magda stoka? — (*Tipa dalje proti izhodu.*) Neža... Neža... (*Odide.*)

Provizor (*naglo pride in stopi po brevir, ki ga je pustil prej na klečalniku. Ko že hoče oditi, zapazi Magdo, se ustavi in plane k njej*): Magda... Magda... — Kje so ženske...? — (*Naloži si jo na roke in jo odnese v njeno sobo.*)

Neža in Orša (*prideta*).

Neža: Orša, hiti, hiti...! Pomagaj, če veš, kako!

Orša: Zakaj le prej niste tega povedali? (*Gresta k Magdi.*)

Provizor (*pride iz Magdine sobe. Čisto zmeden je*): Po kaj sem le prišel...? (*Nenadoma se domisli.*) Kje je dete...? (*Zapazi odprto okno in skoči tja. Nagne se skozi; da bi mu bired ne bil padel z glave, ga odloži na okno. — Sunkoma se obrne in za trenutek naslonjen s hrbtom na okno strmi predse.*) Moj Bog... (*Bruhne v kašelj in se opoteka ven. V zmedenosti pusti bired na odprtem oknu.*)

Neža (*cmeraje se pride*): O ti sveta nebesa, v župnišču kaj takega! (*Ko Neža odpre vrata, močan prepih zaloputne okno in krilo sune bired ven, v globino. — Neža hiti okno zapirat.*)

Ferona (*pritipa*): Neža! — Za božjo voljo, Neža!

Neža: Ferona...?

Ferona: Kje le hodiš? Kaj nisi nič čula, kako je Magda stokala? Spiš ko polh...

Neža: Saj sem že bila pri Orši... Sedaj je pri njej... Jaz ne razumem takih reči...

Ferona: Česa ne razumeš? — Še nisi nikdar videla betežnega človeka?

Neža: Jezus, Ferona, kaj ne veste?

Ferona: Ne skéči sedaj in skoči po árniko, kje jo imaš!

Neža: Ferona, Magda je — rodila...

Ferona: Ne blêdi!

Neža: Če vam pravim, Ferona... — Orša je sedaj pri njej, ki se razume...

Ferona: K-kaj...? — — Ali ste znoreli? — —

Neža: Res... Sedaj je že menda vse končano.

Ferona (*tipa za naslanjačem in pade vanj*): O ti moj ljubi Bog!

Neža: Gospod provizor so vedeli, pa niso nič povedali.

Ferona (*strogo*): Neža! — Kaj čenčaš?

Neža: Če so se pa tako začudili in rekli: Že? — Potem so že vedeli, samo za čas so se zmotili. Kajpada, moški tega ne vejo tako dobro, predvsem gospod...

Ferona (*mrko se obrne proč*): Kaj bo iz tega? Kaj bo iz tega?

Orša (*pride*): Slaba je, slaba je. Seve, če ni bilo nikake pomoči. Neža, Neža, kako si ti trémpasta!

Neža: Ne znašajte se sedaj vsi nad menoj, če se pa ne razumem!

Orša: Vsaj dete lepo zavij in varji! — Kje ga imaš? — Jaz moram domov po vraštva. — — Kristus, čisto sem zmešana. (*Bezlja ven.*)

Neža: Feron, povejte mi, kako naj delam!

Feron (*mrko*): Stori, kar hočeš! — S to zadevo nočem imeti nikakega opravka. — V župniščih se bodo pankrti rodili, kaj? (*Menca si z roko oči, kot da bi jim hotela vsiliti vid.*) Moje oči... moje oči... Ko bi jaz videla, se ne bi to dogodilo.

Neža: Ali Feron! — Sedaj je že, kar je, pa če se olupite. Sedaj je treba pomagati!

Feron: Tiho! — Kaj pa ti razumeš? — Pusti me pri miru in pojdi k nji pogledat! — —

Neža (*se potuhne in odide*).

Feron (*Strmi predse*): Porod v župnišču... V šentjurjevskem župnišču — pri Tončku... Kaj bodo ljudje govorili! — Koliko bo zopet trpel! (*Nestrpno tipa proti križu.*) O Bog... o Bog usmiljeni in pravični, ne dopusti! Ne... Toliko bo trpel! — Ne daj, Gospod! — Saj veš, kako rahlega zdravja je... in kako ga vse potare, ko je tako dober in zvest duhovnik. — Saj veš, kako ga je poleti potrl, ko so ga zaradi mežnarjeve nemarnosti tožili. Usmili se! — —

Neža (*prestrašena prihiti nazaj*): Feron... Feron... Kako sem prestrašena! — Otroka, ni nikjer...

Feron (*dvigne roke in se drhte zahvaljuje Bogu*): Zahvaljen, o Gospod!

Neža: Kaj vam je, Feron?

Feron (*bolj razživet*): Saj sem vedela... Obedve z Oršo sta prismojeni...

Neža: Feron, če vam pravim... Otroka si nisem izmislila!

Feron: Moli na čast svetemu Duhu, da ti bo pamet razsvetil, da drugič ne boš takih streljala!

Neža: Ko sem ga pa videla! — Orša ga je menda kam k njej položila, jaz pa si ne upam zraven...

Feron (*zavpije*): Neža!

Neža: Jezus, ne kričite nad menoj, ko sem že vsa preplašena! (*Zajoče.*)

Feron (*mirno, s tresočim glasom*): Neža, Neža, kot otrok si! — Ne razumeš me, ne razumeš me! — O ko bi ti vedela, kako mi je v srcu, ko mi to pripoveduješ! Trga se mi in ne more verjeti, da bi to mogla biti resnica. Zaradi Tončka, mojega sina, da ne bi trpel... (*Seže za Nežo. Ljubeznivo.*) Pojdi, pojdi, Neža, k meni! Čuj, kako je materi! — Neža, ti ne veš, kaj je mati... — — Je resnica, je resnica, Neža, kar praviš?

Neža: Videla sem prejle...

Ferona: Neža, primi me! — Tako čudno mi postaja. — Tako grozna senca lega na mojo dušo, kot da se nebo name podira... Taka sramota!

Neža (*pomaga Feroni v naslanjač*): Ne žalostite se Feron! — Bog bo obrnil vse na dobro.

Franc (*robot in zdrav prileten možakar, ki mu je videti, da je v delu zbiral moči. Priroden ponos mu premaguje usodo in oliva upanje, da še ni vse izgubljeno, če mu je enkrat spodletelo. Vstopi in si otepa sneg*): Dobro jutro vam Bog daj!

Ferona in Neža se zdrzneta.

Neža: Poglejte si ga Franca, pa smo rekli, da ga ne bo! Feron, Požganov Franc so tu.

Franc: Kaj pa je to tako čudnega?

Neža: Kdo bi se vas nadejal, ko snoči niste prišli? V taki zimi in po takem potu priti ob tej uri že od Sv. Barbare!

Franc: Snoči nisem mogel priti. Toliko dela smo imeli z drvimi ves dan! Poln drvótan smo jih nakálali. — In svinja mi je povrgla. Saj je zelo neprimeren čas sedaj v tej zimi, pa kaj hočemo! — E, Požganov Franc še vedno zna gospodariti, čeprav so mu vražji advokati grunt požrli. — Delam, delam. Otroci so šli v svet; hm, naj poskušajo! — Zdi se mi, da se bo pritepeni Gril, ki se je tako gnal za mojim gruntom, sedaj sam zadušil pod njim in da ga bom le še enkrat jaz oral... Svoji zemlji vem streči samo jaz!

Neža: Malo žganíce boste spustili na zob, kajne?

Franc: Daj, daj in ne sprašuj!

Neža (*hiti ven*): Takoj bom tu.

Franc (*si huška v prste in prestopa*): Salamensko je stisnilo. — Sedaj pa je začelo še znova snežiti, kot bi cájnke z berača stresal. Hvala Bogu, da že prej ni, potem bi si niti z doma ne upal. Če bo ves dan tako snežilo, ga bomo proti večeru z nosovi rili. — Kaj pa Tjaša Oršinega ni? Mu bo treba iti s hajdínšnico svetit, kaj?

Neža (*pride s steklenico in kozarcem in natoči*): Náte!

Franc (*nagne*): Aha. Kdo pa vam je to dal?

Neža: Še enega?

Franc: Bog ne daj! Mi goltanec zgori. Kje pa imaš Tjaša, Neža, ha? — Ali ga bova sama, gújdeka, ha?

Neža: Kolináрили danes ne bomo.

Franc: Zakaj pa ne?

Neža: Pravijo, da se ne sme o taki priliki...

Franc: Kaj pa imate?

Neža (*se ugrizne za jezik in odhaja*): Grem čaj kuhat.

Franc (*gleda za Nežo, potem Feron*): Feron, kaj je?

Ferona (*molči*).

Franc: Kaj ti je, Ferona, da si tako tiha?

Ferona: Slabo je... slabo...

Franc: Te spet oči bolijo?

Ferona: Oči? — Da. — — Vse me boli...

Franc: Kaj boste vsi zboleli tu? Kakšna je ta hiša?

Ferona: Toliko sem že premolila v tej hiši, toliko...

Franc: Kaj pa je z dekletom? Vam je v nadlego sedaj?

Ferona: Franc, Franc, kaj nam je Magda storila!

Franc (*preplašeno*): Kaj, Ferona?

Ferona: Pojdi...! Pojdi tja — k njej! — Pojdi pogledat!

Franc (*vstane in gre negotovo v Magdino sobo*).

Ferona (*nasloni glavo na palico in glasno vzdihne*).

Franc (*čez čas se skoro opoteče nazaj*): Ferona! — — Ferona! — —
 Kaj — kaj je z Magdo? — Spi, pa tako poredkoma diha...

Ferona: Nežo vprašaj!

Franc (*pokliče skozi vrata*): Neža! — Neža! — —

Neža (*pride*): Kaj bi, Franc?

Franc: Neža, kaj je z Magdo?

Neža (*se potuhne in ne odgovori. Skomizgne z rameni*).

Franc (*jo prime za ramena*): Kruci, baba, govori!

Neža (*počasi*): Rodila je...

Franc: Kaj te je zmešalo?

Neža: Pravim...

Franc (*vezelo mu je sapo. Spusti Nežo in stopa proč*): Tako...? Po to sramoto sem si prišel? — Po to sem gazil do pasu po snegu v Šentjurij?

Neža (*plaho, kot da se oprošča*): Franc, jaz nisem kriva... Jaz sem v župnišču šele, odkar je Magda zbolela.

Franc: Kaj boš kriva, baba! — Nihče ni ničesar kriv! — — Potajila se je krápavica in v posteljo vrgla, ko je videla, kako je. — O... (*Nenadoma srdito stopi proti Magdini sobi*): Zadušim jo...

Neža (*prestrašeno zavpije*): Franc!

Franc (*se ustavi, zamaje in sede na stol. Skrije roke v dlani*): Moj Bog, kaj sem se pregrešil, da me tako tepeš? — Ferona, huje mi je, kot ko so me z grunta pregnali. — Tako rad sem imel to dete... Kako sem se veselil, ko jo je Tonček vzeli! Mislil sem pač: V župnišču, pa čeprav je šentjurjevsko revno, se bo česa naučila in poštena ostala... — Sedaj pa...

Ferona: Franc, to premisli, kako si bodo ljudje jezike otresali. — — Bojim se za Tončka. Rahlega zdravja je in vsaka reč ga tako razžalosti...

Franc: Ferona, ali nisi nič prej za to vedela?

Ferona: Slepa sem. Kar s palico zatipam, to vem. Kot duh se potikam v svoji temi po župnišču in kot slepa kvóčka posedam v hramu.

Kako bi mogla kaj vedeti? — Tončku sem vedno pravila, naj pazi nanjo! Mlado je bilo in živo kot veverica... Pa on ima drugih skrbi zadosti. Povsod mora vse sam, pa še so ga tožili, ko je mežnar za répin bat!

Franc: Saj vem, saj vem; on ne more za njo bzíkati! — Kaj praviš, kdo bi to bil, ki jo je zapeljal?

Ferona: Jaz ne vem ničesar. — O ti ljubi Bog, kako mi je notri!

Franc: Ni nič povedala?

Ferona: Nič!

Franc: Je kdo zahajal sem?

Ferona: Nihče.

Franc (*jezno se zravna*): Le čakaj, to mi boš povedala! Na vrat mu stopim in ga nategnem kot máče... Zakaj je ni vzel potlej? (*Hodi sem in tja.*) Pa kdaj se je to godilo?

Ferona: Neža ve.

Neža: Pred mašo sem vstala; napravila sem se, da bi šla k zornici. — Vstopila sem v pisarno, če bi gospodu bilo kaj treba. Govorila sva malo to in ono, ko je Magda zajavkala. Gospod so me poslali, naj grem k nji pogledat. In sem videla...

Franc: Kaj si videla?

Neža: No, videla sem, da... da ima — — otroka...

Franc (*srdito*): Zakaj nisi takoj vse skup zadušila?

Neža: Kristus božji, Franc, kaj govorite?

Franc: Ah, saj sam ne vem, kaj bi napravil! Ne najdem si mesta! — Pankrt v župnišču... Moja hči... Sramota... Sramota...

Ferona: Franc, na to nismo mislili, ko se je dekle prismejalo v župnišče in smo ga bili veseli...

Franc: Se bo že našel, kdo je... O, lepo se bova pogledala! — — Ni Magda nikoli nič povedala, kdo bi bil kriv...?

Neža: Saj veste, Franc, kaka je bila. Strela jo je omamila tisti dan in od takrat ni bog ve kaj govorila. Le tu in tam... Večinoma je ležala in negibno gledala predse. — — Včasih je tako čudno spletala besede, da me je bilo groza in sem šla ven...

Franc: Kaj pa gospod pravi?

Ferona: Kaj bi pravil? Saj ga poznaš! — Še nikdar ni nikomur skrivil lasu.

Orša (*pridirja in si vihravo otresa sneg*): Hu... Sneži kot za plačo! — Ste kaj pogledali k njej? (*Hiti dalje.*)

Franc: Stoj, baba!

Orša (*ga opazi*): Glej jih no, Franc! — Prav ste prišli.

Franc: Kaj te to briga? — Glej, da mi od dekleta brž zveš, kdo je oče!

Orša: Boga molite, da ostane živa; kaj se boste sedaj za to menili, ko je taka!! — Ali ste dedci prismojeni! (*Gre k Magdi.*)

Ferona: Le zakaj si, Neža, šla po Oršo? Ko vendar veš, kakšen jezik ima.

Neža: Po koga drugega pa naj bi bila šla? — Mnogokje je že pomagala; razume se.

Franc: Le glejte, da boste iz vsega še večjo zmedo naredili, kot je!

Orša (*pride*): Neža, kam si vendar odnesla dete? Daj ga sem, da ga ne prehladiš!

Neža (*nerazumljivo ji je*): Saj... saj si ga ti nekam dela! — Jaz ga nisem nikamor odnesla.

Orša (*nevoljno*): Ti noro bábče! — V cekar sem ga dela in ga domov odnesla, kot da svojih nimam zadosti! — —

Franc: Kje je torej dete?

Neža: Orša ve.

Orša: Tako; navsezadnje boste še rekli, da sem ga zapravila...

Franc: Če se je otrok rodil, potem mora nekje biti! — Strela božja, babe, ne dražite me! — — Pojdita k nji!

Orša in Neža gresta.

Svita se.

Ferona: Ah, česa smo se učakali!

Franc: Pobesnel bi človek! Polna pleča imam drugih skrbi in težav in še tega je bilo treba! Kako naj pogledam ljudem v oči, ko bodo vsi o tem klepetali?

Ferona: Starost me je zdolbla kot vrbo. Zanašala sem se, da bom v miru počakala večnost poleg Tončka, ki mu bo dobro šlo. Sedaj pa... Dokler je bil kaplan, me tako ni mogel imeti, in danes je menda sam bolj pomoči in tolažbe potreben kot jaz. — O Franc, ti ga ne poznaš. To ga bo uničilo.

Neža (*pride*): Otroka ni in ni.

Franc: Sedaj pa mi je že zadosti.

Orša: Delajte si sami! Jaz nočem nič več imeti s to stvarjo. Je že preneumno! — — Kaj me bo taka — — ki še ne ve ne, kaj je porod, za norca imela? Naj vam pa ona pomaga!

Franc: Kar pojdi! Le nič se dolgo ne obotavljaj, da ti stola ne zaženem pod pete! — In jezik boš držala za zobmi, to ti povem!

Orša: O lepo je to, lepo, Franc! — Sramujte se! (*Odide.*)

Neža: Prosim vas, ne povejte tega gospodu provizorju! Ne imejte me za norca, — — saj vidite! Recite jim, da sem se zmotila! (*Odide.*)

Franc: Sedaj ne vem, ali sem jaz neumen ali ženske.

Ferona: Veš, da bo sedaj Orša tekla po klancu in vpila, da smo dete zapravili.

Franc: Za božjo voljo, Ferona, ne govori tega!

Ferona: Strah me je... Tako strah...

Provizor (*pride in pritajeno kašlja. Zagleda se v Franca*): Franc...

Franc (*mučno gleda nekaj časa provizorja*): Tonček... (*Ne vzdrži in sede na stol.*)

Ferona (*se dvigne in grabi za provizorjem*): Tonček... Tonček... (*Pade mu okoli vratu in joče.*)

Provizor (*stisne materino glavo k sebi*): Mati... — Mati, ne jočite! Bog nas preizkuša. — Stric Franc, upihnite svečo, dan je!

Franc: Ti, Tonček, menda take preizkušnje nisi zaslužil!

Provizor: Duhovnik sem; šentjurjevski provizor.

Franc: Misli si, kako bodo ljudje govorili! — V zemljo bi se pogreznil.

Provizor: Res je. — — Našim viničarjem beda preganja vso luč iz njihovih src! Poznam jih. Ljudje, ki jih ljubim, me gledajo s svojimi, z goričkim delom in šmarnico zarečenimi očmi in bodo tudi to sodili po svoje. Jim je mogoče zameriti? — Boli, kajpada! A kaj morem? — Postavljen sem na svetilnik in, četudi sami pihajo v plamen moje luči, bodo planili po meni, če bo zatrepetal...

Franc: Ko bi rajši vse skupaj umrlo, če je že bilo na tem! —

Provizor: Franc! — Ne kličite jeze božje nase! — Mar ni bila Magda kot lepa dehtea rožica ob cesti? Tudi to je treba razumeti.

Ferona: Sramota... Sramota...

Franc: Vse leto se bodo težaki po goricah hihitáli nad tem.

Provizor: Hihitáli se bodo, to je res. Koliko pa bo med njimi takih, ki bi iz te sramote hoteli narediti sklep, da se ne bi kdo kdaj zaradi enake sramote njim smejal?

Ferona: V župnišču kaj takega!

Provizor: Ko sem zjutraj to doživel, me je resnično zamajalo. Toda, ali ni mogoče Bog tega dopustil, mati? Ali sem mogel temu stopiti na pot? Nisem. — Mogoče se še vse premalo zavedam, da sem se odrekel samemu sebi, ko sem si naložil Njegov križ, pa me hoče opozoriti...

Ferona: Želela sem si, da bi bil srečen, da bi lahko živel bolje, kot smo mi, brez skrbi in dobro...

Franc: Hotel sem, da bi se ti kdaj dobro godilo in da bi mati, ki se je klala v delu zate, poleg tebe imela lepo starost. — Tako pa... Ah, Magda, Magda...

Provizor: Da, tako mislijo o duhovniku vsi, zato pa mu tudi vsi mečejo polena v hrbet. Malokdo more razumeti, da je mladenič, ki se je odločil za Boga, moral dati slovo svetu in njegovim dobrotam. Če so mu navržene, ne smejo biti njegov namen! Njegova naloga je, kazati ljudem pot k sreči, ki je končno položena v želje slehernega človekovega življenja. — S kako drhtečo roko sem snel novomašno krono z glave, ker sem vedel, da mi neka nevidna roka potiska na teme trnjevenec,

da ga bom nosil skozi življenje, zakaj neizmerna je naša odgovornost pred Bogom in pred ljudmi! — —

Čuje se Magdino stokanje.

Franc (*se zdrzne*): Ali naj stopim pogledat?

Provizor: Sprašujete, Franc? — Mar ni kljub temu vaša hči? — Tako čudni smo ljudje! Tuje napake in padci nas tako vznemirjajo; nihče pa ne pomisli na to, da smo sami pred Bogom mogoče že huje grešili; zakaj človeškega srca ni mogoče nikoli popolnoma doumeti! Kolikokrat se nesnažni in smrdeči v svoji vesti podlo posmehujemo nesreči bratovi, ne da bi se vsaj potrudili, razumeti ga. In kdo je naš sodnik? Svet ali vest? Človek ali Bog? — —

Franc (*odide*).

Ferona: Tonček, ti si vedel za vse to? Kako?

Provizor (*Pavza. Po tehtnem premisleku, kakor da se izgovarja*): Zdravnik mi je bil povedal.

Ferona: In nisi nič povedal. — Nisi ničesar ukrenil.

Provizor: Kaj naj bi storil, mati? — Naj bi nesrečnico vrgel za plot? Naj bi jo vrgel v posmehovanje ljudi in nesrečo Francovo, betežno, kot je bila, iz župnišča?

Ferona: Na mene si pozabil. — O Tonček...

Provizor: Mati, kako mi je v srcu zaradi vas! — Zaradi vas se v meni bori človek z Bogom, ker sem bil Magdin spovednik! (*Kot dete se zateče k nji.*) Mati, odpustite!

Franc (*pride plah*): Tonček... Jezus... Kaj bo z dekletom? — Ni me spoznala. — Tako se mi smili...

Provizor: Pokličite Nežo in naj pošlje po zdravnika! Jaz jo lahko potolažim samo z Bogom. (*Gre k Magdi.*)

Franc (*pri vratih pokliče*): Neža! — O moj Bog, česa sem se čakal!

Neža (*pride*): Kaj bi?

Franc: Hitro pošlji nekoga po zdravnika! Hitro...

Neža: Koga? V takem vremenu...

Franc: Ne izgovarjaj se še sedaj! Če nisi prej znala imeti odprtih oči...

Tjaš (*hrupno pride*): Kje so gospod provizor?

Franc: Kaj hočeš?

Tjaš: Povej mi, kje so! — V cerkvi? (*Hoče oditi.*)

Franc: Stoj! — Pri Magdi so.

Tjaš (*gleda skrbnostno po Feroni in Francu*).

Franc: Kaj sedaj gledaš kot bedak? — Kaj stojiš? Kolinárilí ne bomo.

Tjaš: Nisem zato prišel. — Je bila Orša tu?

Franc: Orša! Orša! — Jaz je nimam v žepu.

Ferona: Kadar je nima, jo išče, kadar pa jo ima, jo pretepa.

Tjaš (*malo ga je sram*).

Franc: Če ni nič hujšega, potem le pojdi domov!

Tjaš: Ne podi me, Franc! Govoriti moram z gospodom provizorjem. Moram.

Franc: Ni tako nujno, da bi ravno sedaj moral. — Boš že drugič izvlekel kaj iz njega. Saj imaš še dobro suknjo.

Tjaš: Ničesar jih ne bom prosil. — Nujno je, zelo nujno, Franc, ti pravim...

Provizor (*pride*): Uboga Magda! — Molimo zanjo!

Tjaš (*nestrpno*): Gospod provizor...

Provizor: Tjaš...?

Tjaš: Takoj moram govoriti z vami. Na samem...

Provizor (*ne more si misliti, da bi mu imel Tjaš kaj tako nujnega povedati, in se nasmehne njegovi smešni sili*): Na samem, Tjaš?

Tjaš (*hlastno prikima*): Da, da!

Provizor: Franc, peljite mater v kuhinjo!

Ferona in Franc (*odideta*).

Tjaš (*nemiren*): Gospod provizor, prišel sem vam povedat... Tako sem tekel! — Kaj bo iz tega...?

Provizor: Kaj vam je, Tjaš?

Tjaš (*enako*): Pod brvjo v potoku so ljudje, ki so šli od zornice, našli mrtvo dete. — Korenjakov lónar ga je zagledal...

Provizor (*zla slutnja mu naguba čelo*): Dete so našli?

Tjaš (*hiti*): Da. Čisto majhnega novorojenčka. Korenjak je naznanil žandarjem. — — Kristus, kako sem tekel. — K vam bodo prišli...

Provizor (*se zdrzne*): K nam?

Tjaš: Vaše dete je. — Z žandarji bodo prišli.

Provizor (*se domisli in hiti k Magdi*).

Tjaš (*ne razume in začudeno maje z glavo*).

Provizor (*čez čas pride in je zaskrbljeno zamišljen*).

Tjaš: Gospod provizor...

Provizor (*za trenutek pogleda Tjaša, potem pokliče skozi vrata*): Neža! — Neža!

Neža (*odzunaj*): Takoj! (*Pride*.) Prosim...

Provizor (*hlastno*): Neža, kje imate otroka?

Neža (*ji gre na jok*): Jezus, tudi vi me sprašujete? — Z Oršo sva se že svádili zaradi tega. — Jaz ne vem...

Provizor (*sede v naslanjač in si podpre glavo*): Le idite sedaj!

Neža (*odide*).

Provizor: Da, Tjaš... K nam bodo prišli žandarji...

Tjaš: To je laž! — To ne sme biti! — —

Provizor: Kaj ne sme biti?
Tjaš (*odločno*): Jaz ne verjamem.
Provizor: O da...
Tjaš (*ostrmi; potem se bliža provizorju*): Gospod — provizor, vi — oče...?
Provizor (*se komaj dvigne, prime se za čelo, kot bi se mu hotelo zorteti*): Tjaš... — Tjaš... Kaj mislite?
Tjaš: Saj to je. — Saj to pravim...
Provizor: Vi, Tjaš?
Tjaš: Pri moj... — Ne, jaz tega ne bom nikdar verjel. In če bo ves Šentjurij verjel, jaz ne bom... Če se bo pa drznil kdo vpričo mene to ziniti, ga bom oslinil...
Provizor: Zakaj ne bi verjeli?
Tjaš: Saj vas poznam... — Ne, ne, to ni res...
Provizor: Magda je rodila...
Tjaš: Čeprav! Pa vi niste oče! — Moja stara je vsemu kriva. Zakaj ste le po tega besa poslali?
Provizor: Neža je tekla po Oršo, ko drugam ni vedela.
Tjaš: Ko vendar veste, kakšen jezik ima! — V čast si je štela, da ste jo poklicali, in letela je po vasi in vsakemu pripovedovala, kam gre in po kaj!
Provizor: Zakaj bi ne smela povedati?
Tjaš: Zatajili bi lahko kako.
Provizor: Mar mislite, Tjaš, da je greh manjši, če je skrit?
Tjaš: Toda tu ni greha! — Vi niste krivi!
Provizor: Nisem; to je res...
Tjaš: No, in sedaj bodo v treh farah babe klepetale. — Zakaj niste Magde že prej kam poslali?
Provizor: Kam? — Kam? — K Francu v kočo, da bi v zapečku bolna shirala, ko sam nima dovolj prostora? — In končno, če bi se deteta dočakala, ali ne bi bili pri istem vpričo ljudskih jezikov? — O jurjevska fara, tepi me, tepi me! Objel bi te z drhtečimi rokami; in čim bolj udarjaš, tem močneje bi te pritisnil na srce.
Tjaš: Tako radi nas imate?
Provizor (*težko mu je*): Tjaš, vse vas imam rad.
Tjaš: Vsi vas imamo radi. Toda ljudje so taki. Prav ste prej povedali...
Provizor (*prime Tjaša za ramena*): Tjaš, vi ste mož. — Včasih sem vas napak sodil. — Hvala vam!
Tjaš (*se odpravlja*): Pa... gospod provizor, — pa ne smete biti jezni name, da sem vam prišel to povedat! — Rad vas imam...
Provizor (*se obrne proč in gre z desnico čez oči*).
Tjaš: Zbogom! (*Odide.*)

Provizor (*sede v naslanjač. Zakašlja. V začetku pritajeno, dokler ga popolnoma ne premaga in zmuči, da težko diha*).

Franc (*pride in obstane pri vratih*): Tonček, pojdi čaj pit!

Provizor: Ne bom ga!

Franc: Bi ti ga prinesel.

Provizor: Ni treba.

Franc: Zakaj je Tjaš prišel?

Provizor: Žandarji bodo prišli...

Franc (*se prestraši*): Po kaj?

Provizor: Otroka so našli v potoku.

Franc: Pa menda ja ne, da bi...?

Provizor (*prikima*): Da... Magdino dete...

Franc: Kaj bo zdaj? — (*Težko sede.*) O moj Bog, zmešalo se mi bo...

Magda vpije.

Provizor: Naj gre vendar Neža k Magdi! — Ne puščajte je kot živali!

Franc (*s težavo se dvigne in gre*).

Provizor (*zamišljen sedi*).

Neža (*vznemirjena pride in nosi skodelico čaja za Magdo*): Gospod provizor, Korenjak in žandarji so prišli...

Provizor (*ne da bi se ganil*): Nesite ji čaja!

Neža (*gre*).

Čuje se trkanje.

Provizor (*težko*): Noter!

Korenjak, Lovro in žandar (*vstopijo. Lovro se vede, kot da bi bil po sili prišel*).

Provizor (*vstane in jih mirno opazuje*).

Korenjak (*suhoparno*): Dober dan želimo!

Provizor: Bog lonaj!

Žandar: Kakor mi je dolžnost, da moram brezobzirno slediti zakonu, bi vendar v tem metežu rajši šel pet ur hoda daleč, kakor da sem moral priti k vam. Upam, da razumete moj položaj in da nam boste radevolje dali svoja resnična pojasnila k vsej zadevi.

Provizor: Gospod narednik, vaše vprašanje je nepotrebno. Vem, čemu prihajate, in moj stan mi veleva, govoriti resnico.

Žandar: Kajpada, saj s tem samemu sebi pomagata. — Gospod Lovro Kocen je prej po maši, ko so šli ljudje od zornice, zagledal pod Skáličevo brvjo dete, ki ga je nekdo vrgel v potok. Gospod župan ga je dal odnesti v mrtvašnico. Ker ni bilo nikjer v bližini, razen pri vas, rojstva, so nas vse okoliščine nujno privedle k vam. Prosim in opozar-

jam vas, dajte nam jasne odgovore na vprašanja! — — Je resnica, da je vaša postrežnica Magda Požganova rodila?

Provizor: Je. — Resnica je.

Korenjak: Torej smo na pravi poti.

Žandar: Kje imate otroka?

Provizor: Nikar se ne mučite s preštevilnimi vprašanji! Sprasujte naravnost! Saj sem vam vendar obljubil, da vam bom odgovarjal resnico, kolikor vem.

Korenjak: Zakaj pa ste tako osorni?

Provizor: Osoren? — To se vam tako dozdeva, gospod župan. Saj vendar nisem jaz otroka umoril?

Korenjak: To bomo videli, kdo ga je.

Žandar: Gospod župan, pustite to! — Torej za dete ne veste!

Provizor: Jaz ne! — Nihče v župnišču ne ve zanj in res je podan sum, da je otrok, ki ste ga našli, Magdin.

Žandar: Nam morete pojasniti, kako je otrok prišel v potok?

Provizor: Tega ne morem točno.

Korenjak: Otroka je moral vreči v potok nekdo, ki mu je bilo kaj na tem, da se ga iznebi.

Provizor: Gospod župan, mislim, da ne dvomite o tem, da nikomur pri nas ni bilo na tem, da otroka umori iz kakšnega preišljene namena.

Žandar: Kdaj ste opazili, da otroka ni?

Provizor: Ko sem prišel po maši iz cerkve, so mi povedali. — — (*Se nenadoma domisli.*) Ne, ne... — Jaz sem menda že prej opazil...

Korenjak: Vi ste opazili? Sami?

Provizor (*hodi sem in tja in se domišlja*): Da, sedaj sem se spomnil. — Že pred mašo, pred mašo...

Žandar: Pazite, da se ne boste zapletli v protislovja!

Provizor: Toliko je že bilo vsega tega danes, da ni čuda.

Žandar: Kako ste to opazili?

Provizor: Tik pred mašo sem priteknel sem po brevir; ker sem vedel, kaj se v župnišču godi, sem hotel po maši ostati v cerkvi. Neža je tedaj odšla po Krampačevo Oršo in nikogar ni bilo tu. Našel sem Magdo nezavestno in okno je bilo odprto...

Korenjak: Magdo obdolžuje, ker ve, da ni odgovorna!

Provizor: Ne! Moj Bog, saj je ne obdolžujem... — Odnese sem jo v njeno sobico in takrat sem opazil, da ni otroka. Porodil se mi je strašen sum. Vročična je bila in zadnje čase sploh ne več popolnoma prisebna. Bilo bi mogoče, ko ni bilo nikogar tu...

Žandar: Nje ne moremo zaslišati?

Provizor: Ni prisebna. — Pojdite pogledat!

Korenjak: Dvomim, da bi taka ženska mogla iz postelje in kaj takega storiti.

Žandar: Čemu niste koga pustili pri njej?

Provizor: Mati so še spali in slepi so, Nežo pa sem takoj, ko mi je povedala, kako je z Magdo, poslal po nekoga, ki se razume, in šla je po Oršo.

Korenjak: Zakaj ste poslali po Oršo, ko imamo vendar diplomirano občinsko babico?

Provizor: Saj je nisem poslal po Oršo. Sama je šla ponjo.

Žandar: Pokličite Nežo!

Provizor (*pokliče pri Magdinih vratih*): Neža, pojdite sem!

Neža (*plaho pride in se nemirno ozira po vseh*).

Žandar: Povejte nam, Neža, kdaj ste opazili, da ni otroka!

Neža (*zajoče*): Jezus Kristus, vsi me za to vprašujete; jaz ga nisem nikamor dela.

Korenjak: Kaj tuliš, koza! Povej, kako je bilo!

Neža (*si s predpasnikom briše solze*): Zjutraj se mi je zdelo, da je z Magdo tako... Gospod so me po nekoga poslali in šla sem po Oršo, ki se razume. Ko sva z Oršo prišle nazaj, sva takoj šle k nji. — Kajne, gospod provizor, saj ste vi bili ravno takrat pri njej? — Potem je Orša opazila, da ni otroka, in sva se svádili...

Žandar: Dobro. Lahko greste.

Neža (*odide*).

Žandar: Torej je Orša izven suma, če ste vi že prej opazili, da otroka ni in so se ženske zavoljo tega sprle. — — Kaj ste delali pri Magdi, gospod provizor?

Provizor: Povedal sem vam, da sem ji pomagal v posteljo.

Korenjak: Torej resno mislite, da ga je ona sama zavrгла?

Žandar: Ne znam si tega razlagati. Zakaj? Jo je kdo na to nagovarjal?

Provizor: Ne vem. — Mislil sem pač, ker je bila vročična...

Žandar (*si ogleda položaj*): Seveda, tu pod oknom je tolmun. — Prekanjeno zamišljeno. Pod ledom bi otrok čez zimo segnil. Pa je usoda hotela, da ga je tok odnesel. — — Kaj mislite, kdo bi bil oče, ker bi, recimo, poleg Magde njemu edinemu bilo kaj na tem, da se otroka iznebi?

Provizor: Ne vem. Jaz ne! In odločno si prepovem, vsak, tudi najmanjši sum.

Žandar in Korenjak se spogledata.

Žandar: Gospod Kocen bi nam mogel kaj o tem pojasniti. — Povejte nam, gospod oskrbnik! — No...!

Lovro (*nekam čudno govori. Kot da ga kdo sili govoriti spolzkosti, pa ga je sram, tako se vede*): Nekoč poleti, da, ravno tisti dan,

ko je Dolinarjevega Vančka ubilo, se je Magda čudno izražala o vas, gospod provizor...

Provizor (*ostrmi*): Gospod Kocen! — — O meni? — Tako? Magda? — — Magda tega ni mogla...

Lovro (*se obrne kam proč kot neroden otrok*).

Videk (*pride in prinese bired*): Gospod provizor, kapo sem vam prinesel.

Provizor: Kapo si prinesel?

Videk (*mu da*): Da. — Pri tolmunu sem jo našel. Skoraj čisto jo je že sneg zametel... Hi, hi...

Korenjak in žandar (*se pomenljivo spogledata*).

Provizor: Tako? Tako? — Kako je le v potok prišla? (*Seže v žep in da Vidku novčič.*) Na, Videk, pa Bog lonaj!

Videk (*mu poljubi roko*): Bog stokrat lonaj! (*Zbeži.*)

Provizor (*se zamisli*): Čudno, zares...

Pomenljiva tišina.

Provizor: No, kaj je sedaj? — Kaj me tako čudno gledate?

Žandar (*počasi*): Mislim, gospod provizor, da ne dvomite več, da nam je vsem jasno.

Provizor: Kaj?

Žandar: Kako je prišla vaša kapa v potok?

Provizor: Res ne vem... — — Ko sem zjutraj našel Magdo, sem se nagnil ven in da bi mi burja bireta ne odnesla, sem ga tam odložil. V razburjenosti sem ga pozabil in gotovo ga je veter pomedel.

Korenjak (*bolj zase*): Vsak izgovor je dober, pa če ga pes na repu prinese. (*Zadirčno.*) Priznajte vendar!

Provizor: Kaj?

Korenjak: Da ste vi otroka umorili!

Provizor (*kot od strele zadet. Zamaje se in opoteče*): K — kaj? — — — Moj Bog... Še to? (*Se zgrudi v naslanjač.*)

Korenjak (*porogljivo*): Ne svetohlinite sedaj!

Lovro (*kot da si ne najde mesta*): Mene ne potrebujete več. — — Grem... (*Odide.*)

Žandar: Za sedaj res govorijo vse okoliščine zoper vas, gospod provizor. — Povejte vsaj, če veste, s kom se je kdaj Magda sestajala! Očeta navedite, da boste ovrgli trditev gospoda Kocena! Zakaj gotovo je storila to na prigovarjanje, če mislite, da je res kriva.

Korenjak (*nestrpno*): Jaz se nimam več časa ukvarjati s tem. Dovolj jasno je vse. — Tudi po pravo babico niste poslali, da bi mogli mogoče celo Oršo preslepiti. Prepričali bi jo, da vse skupaj nič ni bilo, siroto pa bi pustili umreti...

Žandar: Res ste zelo nerodno delali. — Seveda, razburjenost! To je poleg priznanja lahko tudi olajševalna okolnost.

Korenjak: Hujše je vse skupaj, kot sem mislil...

Magda vpije.

Provizor (*se dvigne in se obrne proti ostalima*): Kar sem povedal, sem povedal. — Drugega ne vem, kakor resnično je Bog v nebesih — — in če me na morišče peljete!

Magda (*kot vešča plane v sobo in zavpije*): Provizor ni oče! — — Ne... (*Pade, preden se okoli stoječim posreči, prestreči jo.*)

Franc (*pridrovi in suva vse proč*): Proč! — Proč! — Proč! — Še iz groba bi jo dvignili, zveri, zaradi vaših prekletih postav? (*Provizorju*): Sedaj se lahko brigaš zanjo? Prej bi bil pazil...! — — Magda... Magda... (*Naloži si jo in jo odnese.*)

Žandar: Gospod provizor, zelo mi je žal, toda na podlagi vsega, kar smo zvedeli in dognali, sem upravičen, da vas postavim pod zakonski pregon. — — Imeli boste še vedno dovolj prilike, navesti dokaze za svojo nedolžnost.

Provizor (*grenkoba se mu še izraziteje zaje v obraz, a vda se ne*): Nisem kriv... Storite, kakor je vaša dolžnost!

Ferona (*gre preko odra*).

Provizor (*za sebe*): — — Mati... — — (*Rad bi jo objel, pa se obrne proč in skrije obraz v dlani.*)

Korenjak: Kaj pravite, gospod provizor, ali se boste tudi sedaj na škofiji tako lahko izmazali kot poleti? Hoteli ste se; zato ste otroka vrgli v potok, ker ste hoteli zopet sled zabrisati za seboj. Toda vsaka hruška je nekoč zrela! — — Vidite, kakšen človek ste! Vas ni nič pekla vest, da ste ubogo, svetniško, slepo mater, ki je verovala v vas kot v Boga, tako kruto varali?

Provizor: Gospod Korenjak, imejte me za grešnika, vrzite najtežji svoj kamen name, a pred materinim srcem se ustavite! Njej, slepi, ki ji je Bog prihranil, videti sina pod takim križem...

Korenjak: Kaj me to briga? — Spričo svoje slepote ni ničesar kriva.

Žandar: To opravite sami! — Pod pregonom zakona ste in upam, da ne boste poskušali storiti kakih nevarnih nepremišljenosti. Opravite vse potrebno in se potem javite sami!

Provizor: Hvala vam! — Še danes bom opravil vse; bodite brez skrbi! — — Gospod Korenjak, mi boste danes hoteli poslati sani, da se bom odpeljal k dekanu in opravil, kar je sedaj potrebno? Tem prej se bom lahko javil...

Korenjak: Da... Bom...

Provizor: Zahvaljeni! — Prosim, pošljite hlapca!

Ferona (*pride*).

Žandar: Pojdiva, gospod župan! — Zbogom. (*Gresta.*)

Ferona: Nikoli nisem videla Franca jokati, sedaj sem ga čula ihteti kot dete... — — Pojdi k dekletu, pojdi...! Slabo je...

Provizor (*kot da se obotavlja*): Gospod, daj, da ji z maziljenjem v Tvoji neskončni pravičnosti odpustim ta greh... (*Gre.*)

Ferona (*tipa za klečalom in poklekne*).

Franc (*pride. Glavo skriva v dlani*): Ferona... Ferona...

Ferona: Moli, Franc, moli!

Franc: O usmiljeni Jezus! — O usmiljeni Jezus! — — Kako mi je težko zaradi dekleta! — — — Magda, Magdica, usmilil se te bo Bog; ne bodo te žandarji preganjali...

Ferona: Kaj govoriš?

Franc: Hja ja... Kdo bi bil to mislil? — Gorje človeku, ki jo je do tega pripravil!

Ferona: Kje si to zvedel?

Franc: Korenjak in žandar sta bila zaradi tega tu...

Ferona: O Bog, še to? (*Odide.*)

Franc (*z vzdihom se usede na stol in skrije obraz v dlani*).

Provizor (*čez čas pride in obstane zamišljen*).

Franc (*Ga opazi*): — Kaj je? — —

Provizor (*mu ne da odgovora*).

Franc (*prestrašen*): Tonček...!

Provizor: Stric Franc, ne povejte materi! Če me imate radi, pazite mi na mater, da ji ne pride kaj na uho! Potrlo bi jo, čeprav ni res.

Franc: Kaj...?

Provizor: Preganjajo me zaradi očetovstva in umora deteta...

Franc (*toliko da ne skoči vanj*): — — Ti? — — (*Zdroi k Magdi.*)

Provizor (*poklekne h klečalniku*): Gospod moj Bog, v Tvoje roke sem položil svoje življenje; stori z menoj po svoji neizmerni previdnosti! — Preizkušaj me, a naj ne bo omadeževan stan Tvojih duhovnikov!

Tjaš (*naglo pride, s provizorjem se mučno gledata*).

Provizor: No Tjaš, ste prišli že po slovo?

Tjaš: Bog ne daj!

Provizor: Saj res... Po suktnjo ste prišli...

Tjaš: Gospod provizor...

Provizor (*vzame z obešala suktnjo in mu jo daje*): Nate, Tjaš! Včasih se zato spomnite name! — Jaz je ne bom več potreboval. Ne bom več pozimi hodil z Bogom tolažit jurjevske bolnike...

Tjaš: — Ne...

Provizor: Vzemite, Tjaš! — No, vzemite! V spomin name... — Jaz pojdem...

Tjaš: Kam?

Provizor: Kam? — Moj Bog... — Tjaš, dokazali so mi, kar ste mi prej govorili, čeprav nisem kriv!

Tjaš: Jezus...

Provizor: Še sedaj ne verjamete, Tjaš?

Tjaš: Nikdar!

Provizor: Jaz pa bom vendar moral oditi.

Tjaš: Kdo nas bo sedaj rad imel?

Provizor: Kdo drugi, ki ga boste morali bolj radi imeti kot mene!

Tjaš: Nihče ne bo znal tako iti skozi gorice, ko bodo težaki delali. — Ko ste šli med nas in z ljubeznjivo roko božali deco, ki je drvela za vami in se vam obešala za roke, ko ste vsakemu znali povedati kaj prijaznega, ne, tega Jurjevčani ne bodo nikdar pozabili...

Provizor (*pritegne Tjaša*): O Tjaš, hvala vam! — Vzemite suknjo!

Tjaš: Gospod provizor, ne bom več pil, dokler se ne pokaže, da ste nedolžni... (*Komaj odide.*)

Provizor (*toliko da ne zajoče zaradi Tjaševe prisrčne preprostosti. Poklekne pod križ in kašlja.*)

Ferona (*pride*): Tonček...

Provizor (*hiti k materi in jo objame*): Mati...

Ferona: Kaj bo, Tonček, zaradi Magde?

Provizor: Moliva zanjo!

Ferona (*sede v naslanjač*): Kaj boš sedaj, Tonček?

Provizor (*prvi hip se zdrzne, ker misli, da mati že ve resnico. Potem se zbere. Nasloni se odzadaj k nji*): Mati, bolan sem... — Sedaj vidim, da ne morem več zdržati pri Šentjurju...

Ferona (*prestrašena grabi za njim*): Tonček, vedela sem, vedela sem...

Provizor: Mati, ne skrbite! — Še danes pojdem h gospodu dekanu in jih bom prosil, naj mi pomagajo in izposlujejo dovoljenje za zdravljenje. Vem, da mi bodo radi pomagali... Ne bom jih zaman prosil... Radi me bodo poslali kam, da ozdravim... Pa jezikom se bom za nekaj časa umaknil... — Za vas, mati, bom tudi prosil... Ne bom pozabil na vas!

Ferona: Kako mi bo brez tebe, Tonček!

Provizor: Vrnem se, mati, ko ozdravim. — Zaradi vas se povrnem... Potem bo zopet vse dobro, vse lepo... — — Se spomnite, mati, tiste zime pri Sv. Barbari, ko sem bil še otrok in sem se s sosedovimi sanmi v mlako zapeljal? Ravno taka zima je bila kot letos... Prehladil sem se in komaj ste mi rešili življenje. Ko ste sedeli na peči pri meni, sem vam zato obljubil, da pojdem za mašnika in da vam bo tako lepo pri meni... — — — Ko bom zdrav, se bova peljala k Sv. Bar-

bari na žegnanje, da naju bodo gledali ljudje; šentjurjevskega provizorja in njegovo mater ... — — —

Začuje se zvončkljanje kraguljčkov.

Provizor (*nemo prisluškuje*): — Mati, Korenjakov hlapec je prišel s sanmi, da me odpelje h gospodu dekanu ...

Ferona: Pa je le dober človek župan! — Dobro opravi! — In zavij se močno, da se ne prehladiš!

Franc (*pride in mrk obstane pri vratih*).

Provizor (*stopi proti njemu*): Stric Franc — —?

Franc (*ga odrine in stopi naprej. Zruši se na stol*): Umrla ... — —

Ferona (*naglo vstane in gre k Magdi*): Bog ji daj odpuščanje grehov in miren počitek!

Franc: Ah ja... In jaz sem ji smrt voščil — — (*sikne*) — — zaradi tebe...

Provizor (*skoro zavpije*): — — Franc — —! — Vi ne smete...!

Franc: Pusti me! — Mogoče je —!

Provizor (*se vda*): Ne plašite matere, ker bi umrli zavaljo tega...! Bog bo že odkril resnico.

Franc: Bom tiho... — Zavaljo — matere...

Provizor: Zahvaljeni! — Pojdita z mežnarjem zvonit — in dolgo zvonita...!

Franc (*počasi odide*).

Ferona (*pride in joče*).

Provizor (*komaj more k njej*): Mati, zbogom... Hlapec me čaka.

Ferona: Pojdi! — Le pojdi od tod! —

Provizor (*si ogrne pelerino in povezne klobuk na glavo. Objame mater*): Mati... — Molite! — Zbogom! (*Skoro odvihra ven.*)

Ferona (*pade na klečalnik in moli*).

Začuje se oddaljevanje kraguljčkov.

Zvonjenje mrliču.

Ferona (*se zravna in z razprostrtimi rokami stopi po sobi*): Tonček... — Tonček... —

Zavesa pada.

Jože Kastelic | Sovretovi Stari Grki

(Anton Sovrè, Stari Grki. Mohorjeva občna zgodovina II, Celje 1939, 568, 4°.)

I.

Mohorjeva družba je znova izdala grško zgodovino. V Staretovi »Občni zgodovini« so »Grki in Macedonci« izšli v prvem in drugem zvezku l. 1874—1875 na straneh 109—326. Po kratkem zemljepisnem uvodu je opisano grško verstvo z bogovi, heroji in češčenjem, nato »Junaška doba grškega naroda«. Tu nastopajo »najstarejši prebivalci«, med njimi že Heleni, ki da so prišli kot zadnji val iz Male Azije. »Ker nimamo prave zgodovine junaške dobi, bomo omenili najimenitnije pripovedke te dobe tako, kakor so jih Grki sami pripovedovali.« Zdaj se pokažejo pred našimi očmi Prometej in njegov sin Devkalijon, Minoj, Danajci, Pelopovci, Kekrop in Tezej, Kadmejci, Argonavti, trojanska vojska, Odisej. Kot prehod v pravo zgodovino sledi »preseljevanje grških razrodov«. Šele s temi dogodki prihaja v temo prazgodovine nekaj luči, šele s peržanskimi vojskami pa čuti zgodovinar trdno oporo dejstev.

Staretova grška zgodovina je bila za tiste čase dobra. Danes je zanimiva samo še kot priča vztrajnega prizadevanja; njen jezik in okus pripovedovanja pa nosita na sebi svojski čar Levstikove dobe. Od takrat do Sovreta se je v raziskovanju grštva zgodilo toliko novega, da bi že samo zaradi tega nova grška zgodovina dobila popolnoma drugo vsebino. Še važnejše kot čisto odkrivanje in zbiranje gradiva pa je izpremenjeno stališče zgodovinarja. Tako slavljena objektivnost se je v zgodovini izkazala komaj v gradivu samem, že manj v njegovi izbiri in uporabi, odpovedala pa je skoraj popolnoma v razlaganju dogodkov. Staretovi Grki niso Sovretovi Grki — bolje rečeno: Grki filološke znanosti devetnajstega stoletja niso isto kot Grki historičnega pozitivizma v prvih desetletjih dvajsetega stoletja in oboji spet ne odgovarjajo podobi Grkov, kakršno ima kulturni zgodovinar zadnjih desetletij. Ali je sploh mogoče priti do prave podobe preteklosti? Vprašanje sili k stališču in odgovoru, a ga vendar prepustimo prvemu zvezku Mohorjeve občne zgodovine, kjer bo — nenapovedani, a upravičeno pričakovani — »Uvod« pač iskal smisel zgodovine in se oziral na problematiko historičnih ved. Tu nam gre za mnogo manjše cilje: ogledati si hočemo podrobneje samo spremembe zgodovinarskih odnosov do grštva in na ta način dobiti (čeprav morda samo za našo dobo veljavno, torej zelo relativno) kritično osnovo, v kateri bomo mogli Sovretovi knjigi določiti pravo mesto.

Novo gradivo že samo po sebi vodi do novih zaključkov. Le redko pa se odpre z njim povsem nov svet. Ko je Schliemann z drhtečimi rokami izgrebal Priamov zaklad v Troji in dvojnato kupo Atridov v Mikenah, še ni vedel, da je odkril novo celino. Kot je mislil Kolumb, da je prijadral v staro Indijo, a je v resnici dosegel Novi svet, tako je Schliemann s Homerjem v roki določil obema krajema mesto na stari karti grške zgodovine in ju postavil v homersko dobo. Le redki so slutili tedaj dalekosežnost odkritja, med njimi niti Nietzsche niti Wilamowitz-Moellendorff. Oba sta bila preveč filologa, da bi mogla takoj najti notranji odnos do samega »gradiva«. Komaj trideset let po Schliemannovem odkritju pa je Evans spet nekaj našel. Na zapuščenem,

nekoliko mitičnem otoku Kreti je njegova lopata odkrila prvi temelj, nato drugega, nato steber, dvorišče, dvorec, prestol, vaze, slike, kapele, hiše, mesta, kulturo. Egipčanske črepinje, razstresene med posameznimi najdbami, so začudenim arheologom kazale na vrto glave številke — vse starejše ko tisoč pred Kristusom. Homer, ki je bil do tedaj oče Grčije, je postal zdaj sin Krete, trojanska vojna iz mitičnega simbola malenkosten dogodek na robu novo odkritega sveta.

Z razširitvijo grške zgodovine v drugo tisočletje pred Kristusom se je pokazala nova težkoča: treba je bilo dozdej tako sijajno osamljenost Grčije opustiti in njen zgodnji razvoj uvrstiti v dogodke bližnjega Vzhoda. Odločilni zagon so v tem pogledu prinesla odkritja nemških arheologov v Mali Aziji. Pokazala se je nova skupina narodov, našle so se zveze med temi narodi, zlasti zveze Hetitov s Kreto in egejskimi otoki in tudi s celinsko Grčijo. Hrozný je nato Hetite uvrstil jezikovno v protoindoevropsko skupino, ki je prišla na plast neindoevropsko govorečega ljudstva. Problem Etruščanov je postajal v tej luči jasnejši in njihovo azijsko poreklo verjetnejše kljub Belochu, a ne dokazano. V množici hipotez in mnogih napačnih konstrukcij je obveljal vsaj en trden izsledek: grška zgodovina sega za tisoč let dalje v preteklost kot se je mislilo, Grki so prišli na jezikovno in narodno plast nekih neindoevropskih ljudstev, ki so segala na bližnji Vzhod in imela v oblasti egejske otoke s Kreto, prišli pa so Grki od severa po moravsko-wardarski dolini. S tem izsledkom se je zgodovinarjem pozornost zdaj nujno obrnila na Balkan.

Tudi tu je morala pogledati v prazgodovino. Našla je tip indoevropske, nordijske hiše od baltskega morja preko Vinče v Srbiji do Troje in Miken. Čim bolj na sever je šla, tem starejši je bil tip. Nasprotno je od Španije preko Sicilije in Rima do Krete in od tu po egejskih otokih in celinski Grčiji do Srbije in Bosne videla ovalno stanovanje. Na Balkanu se je vršil prvi boj obeh svetov — nordijskega in sredozemskega. Nordijci so prihajali na jug in mnogokje povsem utonili v starih plasteh; drugod pa so se uveljavili, a od prejšnje plasti prevzeli mnogo civilizacijskih posebnosti, deloma tudi kulturne prvine. Severni četverkotni tip hiše pa so vztrajno nosili s seboj. Kljub vsemu tujemu prepajanju so tudi ohranili nordijsko idejo hišnega in vseirskega božanstva. V tej dobi, v poznem neolitiku in zgodnjem bronu se je že v panonski nižini cepilo poznejše grštvo od poznejšega italstva. Grško-italska perioda, ki jo je še Mommsen smatral za trdno zgodovinsko dejstvo, se je Wilamowitz-Moellendorffu zazdela iz notranje-kulturnih razlogov že v uvodu k izdaji Evripidovega Herakla 1889, torej še pred Evansovimi najdbami, skrajno sumljiva; natančnejše jezikoslovno primerjanje pa je tudi jezikovno sorodnost obeh ljudstev razrahljalo. Grki so kot del starega veka pod težo in pomembnostjo teh odkritij skoraj izgubljali samostojno zgodovino. Višek tega razvoja pomeni Meyerjeva »Geschichte des Altertums«, ki je obenem tudi višek modernega zgodovinopisja za stari vek.

Ideološka smer zgodovine, ki med dogodki izbira in med narodi preteklosti razlikuje njihovo kulturno pomembnost za svoj novi čas, se s takim razvojem grškega zgodovinopisja ni mogla sprijazniti. Najlepšo opozicijo k Meyerju tvori Beloch. Ni dosegel Meyerja; zagrešil je tudi celo vrsto napak. Med največje

spada gotovo skeptično zanikavanje dorskega preseljevanja. Brez ozira na zgodovinsko dokazljivost tega preseljevanja je treba opozoriti na uvod Wilamowitz-Moellendorffa k Evripidovem Heraklu. Ta uvod je plasti ahajskega in dorskega mita jasno razložil. Tudi v predsmrtnem delu istega učenjaka, v knjigi »Der Glaube der Hellenen«, se iste misli z zrelostjo in skoraj umetniško kretnjo starca znova ostro formulirajo, v nemali meri z zavestjo, da je ostalo znanstveno raziskovanje v štiridesetih letih podkrepilo in opravičilo tedanje drzne trditve. Kljub temu pa je Beloch le pomemben. Zgodovina namreč res išče zvez med narodi in res so za gradivo dejstva iz hetitske zgodovine enako važna kot dejstva iz grške. Če pa si hočemo predočiti potek grške zgodovine same kot rast kulture in si posebej še pojasniti iz njenega razvoja skoraj nerazložljivo bitnost grškega naroda kot enkratnega metahistoričnega pojava, se moramo udomačiti v Grčiji sami. V podobni smeri kot Beloch se giblje tudi Glotzova »Histoire ancienne«. Ob novem gradivu se je pokazala v nujnosti zgodovinskega opisovanja še naslednja nevarnost: iz diahroničnega gledanja na dogodke se kljub vsemu »razvoju« in »organičnosti« le ne dajo premostiti vrzeli med posameznimi obdobji. Pri Grkih se praktično ta nevarnost še poveča, ker njihova zgodovina ne teži v eno središče kot italska v Rim in ker so njeni nosilci različna, zelo samosvoja plemena. Kakor domala vse grške literarne zgodovine pod Aristotelovim vplivom ostro in napačno tudi v časovni zaporednosti opredeljujejo epos od lirike in oba od drame, tako so se tudi v zgodovinopisju uveljavile težnje posebnega obravnavanja Ahajcev, oziroma Joncev in Aiolcev ter Dorcev. Bervejeva »Griechische Geschichte«, zadnja res pomembna grška zgodovina, se je pod vplivom diahroničnega gledanja razvila v zgodovino grških rodov. Utemeljeno je prepričanje, da bo naslednja zgodovina spet stopila v reakcijo proti Berveju in iskala v grštvu celoto.

Take so bile posledice Schliemannovega genialnega in Evansovega srečnega odkritja za poglede na zgodnjo grško zgodovino. Časovno in krajevno se je na široko razmahnila in trdneje uredila v ostalo zgodovinsko dogajanje na Sredozemlju. Pod vplivom historizma se je razbila enotna podoba grštva; na znotraj v raznolikost plemen, na zunaj v izenačeno sožitje s kulturno tujimi krogi.

Osrednja, tako imenovana klasična doba grške kulture nas ni presenetila z obširnejšimi novimi odkritji. Njena podoba je dobila drugo luč, a Perikles je ostal Perikles in Partenon Partenon. Velike spremembe pa je grško zgodovinopisje doživelo za dobo helenizma — govorim še vedno o spremembah, ki jih je povzročilo že samo novo gradivo. Že Filip in Aleksander sta dobila novo, njuno makedonsko stališče in ne več sovražnega grškega. Zgodovina Grčije se ni ustavila na bojnem polju pri Chaironeji; prešla je v zgodovino vzhodnega Sredozemlja. V prazgodovini smo videli isto; razlika pa je v tem, da je tedaj ostalo Sredozemlje bilo negrško in torej za grštvo samo posredno važno, zdaj pa je bilo grštvo najvažnejše kulturno dejstvo. Zgodovinopisje se te zelo bistvene razlike premalo zaveda. V helenistični dobi postane celinska Grčija skromna provinca, kjer stare šole in znamenitosti pričajo o nekdanji slavi. Potniki iz Egipta in Azije si z začudenjem ogledujejo deželo, resnejši nosijo s seboj potopise in različne »Vodnike«. Pogled zgodovinarja za to dobo

se upira v »grški« Egipt, kjer mu tisoči papirov neposredno kažejo vso pestrost časa, njegovo širino in naprednost, a tudi vso votlo civilizacijo. Nešteti napisi ga poučijo o političnih razvojih, o jezikovnem širjenju grštva, o gospodarstvu zemljepisno in kulturno že enotne sredozemske kotanje. Na koncu helenizma pa se že prikazuje Rim, ki mu je bilo usojeno, da prevzame grškega duha v svojega in da nato dočaka in preživi propad starega sveta.

II.

Take so spremembe, ki jih je doživelo grško zgodovino-pisje zaradi novega gradiva. Še večje in pomembnejše pa so spremembe, ki so nastale iz razlike stališča opazujoče kulture do klasične antike. Evropa od konca antike do danes duhovno in tudi zemljepisno predstavlja enoto. Kako je ta enota dosedaj zajemala iz vrelcev antike? Kakšni so bili procesi doživljanja druge, pretekle, tuje kulture?

Najprej moramo poudariti, da obstoja med antiko in novejšim časom res vkljub vsej razvojni sorodnosti velika razlika in da nikakor ne smemo Evrope — v smislu kot ga rabimo v tem sestavku — smatrati za samo nadaljevanje starega sveta. Že Mommsen je oba kroga ostro razločil. Antiki je dal Sredozemlje s štirimi vrhovi, s Tebami v Egiptu, Kartagino, Atenami in Rimom. Ker je postopal bolj zemljepisno kot kulturno filozofsko, je treba dodati še oba velika pojava krščanstva in novih narodov. S tem je stari svet res za vedno izgubil svoje življenje in je postal »antiquus«.

K tej preteklosti, edini popolni preteklosti, kar je Evropa ima, se je novo nastali svet trikrat vrnil, vsakokrat na različen način. Prva vrnitev se je izvršila že tri ali štiri stoletja po Avguštinu v tako imenovani Karolinški renesansi. Kajti dela za antično duhovno bogastvo v skoraj sistematični skrbi za rokopise v V. in VI. stoletju, ki ga zlasti poudarja Bickel, ne moremo šteti pod pojem »preroda« — bila je to le zadnja, obsmrtna skrb antične dobe same. Karolinška renesansa pa je res pravi prerod. Morda je najpomembnejše na njem dejstvo, da je ob istem času tudi Bizanc že bil antiki od Justinijana dalje toliko odmaknjen, da se je tudi v njem — neodvisno od frankovskega dvora — poživilo zanimanje za antičnega duha. Seveda je Karolinška renesansa antiko sprejemala le zelo zunanje, ker je bila doba sama polna najpristnejše življenjske sile »sicut gigas ad currendum uiam«. Šlo ji je na primer za zbiranje starih tekstov, v stavbarstvu je iskala opore v starem svetu, politično je vplival simbol »cesarstva« na novi evropski red. Antike doba ni zajela. Na zapadu ji je manjkala sploh vsa Grčija kot najvažnejša vsebina antike, na vzhodu pa je v zbiranju grškega gradiva prevladovalo filozofsko-enciklopedično in historično zanimanje, torej najbolj površno zajemanje duhovne globine. Nato se je svet še bolj zakrivil sam vase in živel v duhovnem oziru vertikalno na črti Bog—človek. Gotski duh je bil tako bogat sam v sebi, da je preziral svetlo, spreminjasto bogastvo živega sveta in tako seveda antiko v celoti, ki je pomenila največjo afirmacijo tostranskega in v polno zajetega življenja. Toda počasi je spet dobivala zemlja svojo težo. Chesterton pravi, da je Frančišek stopil iz votline, to je gotski človek iz svoje introspekcije, in zapel slavospev soncu. Dante je vzel Vergila na svojo pot in zajel v »Komedijo« mitološki aparat starega sveta. Človek je spet preko forme, ki ga je

neposredno obdajala, in vsebine tukajšnjega življenja težil za rešitvijo večnih vprašanj. La diritta via era smarrita.

Zasijala je blesteča podoba italijanske renesanse z italijanskim in evropskim humanizmom. V temeljih je ležala dragocena žrtev — mrtva in onečaščena vzhodna prestolnica. Z višine razglednih stolpov pa je Erazem Rotterdamski že videl razpad evropskega duha v materializmu, ki ga bo nastopajoči individualizem rodil. Čas pa ni gledal ne nazaj ne naprej, ampak je živel iz sebe in napolnil vso evropsko dušo. Spoznavanje antike je zdaj šele res dozorelo do znanstvene stopnje. Duh renesanse je vzbudil človeku smisel za antiko, iz smisla se je rodilo tudi praktično delo. Zbirali so stare kamne in zlasti rokopise. Bogate biblioteke so se uredile na dvorih renesančnih knezov, vsem na čelu Vaticana in z njo Laurentiana v Firenzi in Ambrosiana v Milanu. Humanist je bil velik gospod, če je znal dobro latinsko, naravnost nepreplačljiv in nenadomestljiv pa je bil, če je znal tudi grško. Tu smo se dotaknili pomanjkljivosti italijanskega preroda. Grški jezik je bil na zapadu še zmeraj tuj in le malokdo ga je dobro znal, vsem na čelu Erazem, ki je prvi tiskal Novi Zakon v grškem izvirniku z jezikovno-kritičnim komentarjem. Tudi Aldus je v Benetkah in v svojih podružnicah natisnil občudovanja vredno število grških knjig, med njimi tudi pesnike, toda vseeno je bilo grštvo prerodu tuje. V tem, da je tu že sploh grščina nastopala in da je Platon zadobil mesto v filozofiji in Homer v leposlovju, se ta renesansa po ostrosti doživljanja grštva loči od karolinške, a ji je povsem enaka v odnosu do grškega duha: tudi ona gleda grški svet skozi refleks Rima in helenizma. Likovne umetnosti pravih Grkov tako rekoč ne pozna. Partenonske skulpture so bile še na Akropoli in so ostale tam še nekaj stoletij in Winckelmann se še ni rodil. — Nato je kreativnost v filologiji spet ponehala, ni se pa zmanjšala delavnost. Kar so filologi od Erazma do Schlegla in Humboldta preiskali in razložili, je še danes podlaga klasične vede; marsikaka knjiga je še nepogrešljiva na učenjakovi mizi, na primer Stephanov veliki »Thesaurus linguae graecae«. Ravno v teh stoletjih je filologija postala prava znanost z jasno očrtanim predmetom in metodo. Vendar bi tudi ta znanost kmalu izgubila svoj življenjski pomen, če bi si vedno samo vneto pridobivala novo gradivo, ga skrbno pregledovala, sistematizirala in razlagala, a ne bi šla v jedro vsebine.

Tu je nastopil nemški klasicizem in zgodnja romantika. Venec slavnih imen: Winckelmann, Wieland, Herder, Lessing, Goethe, Schiller, Hölderlin, brata Schlegla, Schleiermacher, Humboldt, Welcker, Müller — zgovorno priča, kaj je antika dala nemškemu klasicizmu, a tudi kaj je znanost o antiki dobila. Nemci so segli neposredno do Grkov in začutili »sorodnost grške antike in moderne«. Središče antike se je nenadoma pomaknilo iz Rima tja, kjer je tudi res bilo, namreč v Atene — in to ne v Aleksandrovo ali Aristotelovo Atene, ampak v mesto Platona, Sofokleja, Evripida, Perikleja. Prevrata sami sodobniki še niso razumeli. Tako je ostal Hölderlin skoraj neopažen. Novost pa je kljub temu bila res novost: grštvo je prvič evropskemu človeku neposredno govorilo in prevzelo duhove s svojo čudovito sintezo vsebine in oblike. Težko je bilo premagati stari način gledanja Goetheju, ki je občudoval še zmeraj staro baročno helenistično plastiko. Res se je odkrila očem Evropca grška umetnost, toda Lessing ga je učil, da je višek te umet-

nosti patetična Laokoontova skupina in je to zmoto vtepel v glavo celemu stoletju. (Nič me na primer ne preseneča na platnicah naše šolske knjige »Zgodovina starega veka za nižje razrede« spet — stari Laokoon.) — Tretje doživetje antike je končno zajelo grštvo in ne samo rimstva kot karolinški svet in grštvo neposredno in ne preko rimstva kot renesančni svet. Razumljivo je, da je to estetično dobo, ki sta ji v pojmovanju organizma — umetnosti kumovala Shaftesbury in Leibnitzov optimizem, v novem odkritju zanimalo to, kar je bilo »organično dovršeno« — torej »najlepše« — torej »klasično«. Periklejeve Atene so reprezentirale stari vek. — Zanimivo je, da v Prešernovem delu romantične pridobitve klasične vede niso dobile močnega odziva. Njegovo doživljanje antičnega sveta je še čisto »rimsko-renesančno« v nasprotju s Hölderlinom v celoti ali Goethejem v poeziji »Prometeja«, »Iphigenije« in tretjega dejanja v drugem delu »Fausta«. Sorodno pa je Goethejevim ocenjevanjem antične likovne umetnosti ter Schillerjevi retorični »Mesinski nevesti« in stancam njegovega prevoda Vergilove Enejide. »Pindárova oda«, o kateri govori pesnik v sedmi gazeli, in razgibana grška drama mojstra sonetov in stanc tudi formalno nista zanimali. Matija Čop pa je umrl sredi svojega razvoja. Tako slovenska romantika ni zajela grške lepote iz čistega studenca. (Dalje.)

Vinko Beličič | Rodinam slovo

Pesem pojema... Življenje me vabi
neustavljivo, skrivnostno: O pridi!
Kar te na Rodine veže, pozabi...
Dan je visok in končana idila...

Zdrava, neskrbna mladost, ki te nihče
srcu ne vrne več, nič ne prikliče!
Temno in hladno bo staro ognjišče...
Novo... bo svetlo in toplo in ljubo?

Trtam in čričku, češminju, pečevju
hranim besedo ločitve: Odhajam...
..zdravamarijam, vetrovom in drevju
tiho besedo slovesa: Oj z bogom...

Književnost

Miroslav Gorše, Doktor Valentin Zarnik, narodni buditelj, pisatelj in politik. Slovenska Matica v Ljubljani 1940. Za tisk priredil dr. Dragotin Lončar.

Goršetova monografija o doktorju Valentinu Zarniku ima po izjavi pisatelja samega v glavnem namen »osvetliti borbo Slovencev za narodno enakopravnost v prvih treh najbolj razgibanih desetletjih ustavne dobe, v kolikor je vanjo posegel Valentin Zarnik.« Ko sem monografijo prebral, sem mogel ugotoviti, da se je Goršetu vse bolj posrečilo »osvetliti« takratno dobo slovenskega kulturnega in političnega življenja, kakor pa podati resnično in globoko znanstveno utemeljeno monografijo mladoslovenskega politika dr. Valentina Zarnika, čeprav bi pričujoča razprava morala v prvi vrsti biti prav to.

O tej naši trditvi nas prepričuje že prvi del razprave, ki v njem podaja Gorše Zarnikov življenjepis. O njem moremo namreč reči, da je glede na Zarnikovo življenje in delo vsekakor preskopo napisan, medtem ko je kulturno in politično izživljanje slovenskega naroda v šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja popisano zadosti obširno in plastično. V resnici nam je pisatelj le to splošno življenje risal; Zarnika najdemo v tem popisovanju sicer resda v središču, a poleg njega dobimo še pre mnogo drugih kulturnih delavcev. Tega se Gorše sam tudi zaveda, saj ob koncu življenjepisa ugotavlja, »da se vsepovsod najdejo sledovi Zarnikovega dela...«

Drugo poglavje pričujoče monografije je posvečeno Zarniku-pisatelju, kako je izšel iz kroga Vajevcev in napisal še precej obširno leposlovno delo, nekaj povesti, daljšo vrsto humorističnih in satiričnih spisov, dva potopisa, a največ politično publicističnih člankov, humoresk in satir. Vsakdo bi pričakoval, da bomo v tem delu dobili na prvem mestu podrobnejšo karakteristiko Zarnikovega pisateljskega dela, zlasti globljo estetsko in kvaliteto oceno. Žal pa nam Gorše prikazuje Zarnika kot pisatelja prepovršno, preveč opisno, s prevelikim številom posameznih mest, citiranih iz Zarnikovih spisov.

Izjemo v tem pogledu tvorijo Zarnikova leposlovna dela in nekaj njegovih publicističnih razprav. O leposlovnih delih beremo v Goršetu: »Pri Zarniku bralec pogreša poglobitve v notranje, duševno življenje oseb, to življenje bi bil moral poprej preživeti v samem sebi, moral bi bil najtesneje notranje se spojiti s svojim predmetom, z osebami, ki jih je opisoval. Boli in radosti, upi in obupi, stiske in bojazni, skratka, vsi ti notranji pojavi bi se bili morali odražati v njegovi duši, da bi jih bil mogel potem podajati bralcu v vsej svežosti. Zarniku je bil ta notranji svet tuj in oddaljen, zato pa je bil kot pisatelj le hladen in brezčuten opazovalec, ki le mehanično posnema zunanje pojave življenja.« Za njegove publicistične razprave pa na kratko ugotavlja, da bi se bil moral Zarnik zanje bolj zbrati, pa je bil prestrasten politik, da bi se bil mogel odtegniti srditemu narodnemu boju v sedemdesetih letih in mirno sedeti potrební čas za pisalno mizo. Vse to je sicer res, vendar bi skoraj tudi Goršetu morali napisati, da pogrešamo poglobitve v notranje, duševno Zarnikovo življenje in pisateljevanje. Saj bi nam šele po taki poglobitvi v duševni obraz Zarnikov utegnile postati gornje ugotovitve razumljive. Pisateljsko delo Valentina Zarnika bi bil Gorše moral na vsak način razbirati iz pisateljeve osebnosti, ki je bila nagnjena v pozitivizem in realizem, prav tako in morda še bolj pa iz dobe, v kateri so pisali Vajevci in je bila še vsa pod vplivom narodnostne romantike. Pozitivistična in realistična Zarnikova narava pa se je še mnogo bolj udeleževala v politični in socialni publicistiki, pa nam je tudi to Gorše podal le preveč na zunanje opisovalen način, ne da bi bil globlje analiziral tovrstno Zarnikovo pisateljevanje in pokazal, kako je prav Zarnik, če ne ustvaril, pa vsaj dvignil našo politično in socialno kritiko v stvarno in resno delo v tej slovstveni panogi.

Vsekakor sta mnogo bolj posrečeni poglavji, ki sta posvečeni Zarnikovemu javnemu političnemu delu: organiziranju slovenskih taborov in delovanju v Kranjskem deželnem zboru. V teh poglavjih nam Gorše dobro prikaže Zarnika kot odličnega govornika, politika in poslanca. Na vsaki strani teh dveh poglavij čutiš, da je Gorše pravilno zadel splošni pomen, ki ga ima Valentin Zarnik v kulturni zgodovini slovenskega naroda, da je bil namreč v prvi vrsti politik mladoslovenske generacije. Politik, ki je bil vse preveč nagnjen h kompromisom, pa je zaradi tega večkrat prišel v ostro nasprotje z načelno politiko, kakor jo je tudi od Zarnika pričakoval duhovni voditelj mladoslovenske generacije Fran Levstik. Po obširnem popisovanju podrobnega Zarnikovega političnega delovanja, zlasti v Kranjskem deželnem zboru, nam pisatelj ob koncu podaja dobro označbo Valentina Zarnika kot politika: »Bil je predvsem narodni bojevnik, ker je bilo to v njegovi dobi potrebno in ker je imel za to tudi največ zmožnosti. Glavno področje njegovega političnega delovanja je bilo državnopravno in jezikovno. S tem, da se je Zarnik potegoval za pravice slovenščine v šoli in uradu, tudi ni bilo brez koristi za gospodarstvo. Sodobnike pa je bodla v oči njegova prevelika komodnost. Res je, da se je Zarnik odtegoval stvarnemu delu v težavnejših odsekih deželnega zbora. Zaradi tega pa mu še ne moremo očitati, da je zakopal svoje talente.«

V petem in šestem poglavju svoje monografije nam prikazuje Gorše Zarnikovo delo v Ljubljanskem mestnem zastopu, v čitalnicah, pri južnem

Sokolu, v Dramatičnem društvu ter zabavno literarnem klubu. Svoje čelo zaključuje s poglavjem o vlogi Valentina Zarnika v mladoslovenskem gibanju. Tu odgovarja Gorše v prvi vrsti na vprašanje, zakaj Zarnik ni mogel postati voditelj Mladoslovencev. V tem odgovoru nam pisatelj prikazuje Zarnikovo osebnost ter njegove dobre in slabe lastnosti, ki so utegnile imeti predvsem vpliv na okolico. Takole ga označuje: »Ni se znal premagovati, brzdati, vsaka stvar ga je spravila iz ravnotežja in iz njega je vrelo kot hudournik. Bil je robot, prekomoden, prenagel, preveč naravnost, nestanovit, zato je bil nepriljubljen pri svojih najožjih somišljenikih. Njegova beseda ne bi bila odločilna, ker ne bi imel prave avtoritete, kakršno mora imeti vsak predsednik, načelnik ali voditelj. Zato pa kljub vsem zaslugam in zmožnostim ni mogel postati to, za kar se je nekoč sam izdajal: »Voditelj Mladoslovencev«. Resnične so te ugotovitve, a vseh vzrokov, zakaj Zarnik ni postal voditelj Mladoslovencev, nikakor še ne izčrpajo, ker je treba vzroke iskati ne samo v Zarnikovi osebnosti, marveč prav tako tudi v mladoslovenski generaciji in politiki sami. Nikakor ne smemo prezreti, da je dolga vrsta Mladoslovencev šla za Levstikom in zahtevala radikalne in načelne politike, medtem ko je Zarnik vodil tisto skupino Mladoslovencev, ki se je na veliko Levstikovo razočaranje le prerada izrekala za oportunistično politiko. Tako v razmerju slovenstva do dunajske nemške politike. Bila pa je še druga stran, razmerje prav te Zarnikove skupine do Staroslovencev. Tudi v tej politiki je zijal med Levstikovo in Zarnikovo skupino velik prepad, in Levstik sam je tako Zarnikovo politiko bičal in jo najtipičneje zadel v svojem Pavlihi, ko je prikazal Zarnika »med dvema stoloma«. In politik na tleh med dvema stoloma tudi ni mogel postati voditelj Mladoslovencev!

Od vsake monografije zahtevamo analitične in sintetične metode. Analitične metode se mora pisatelj monografije posluževati v prednjih poglavjih, sintetične v zadnjih. Le tako nam more najprej podati podrobne opise obravnavane osebnosti in njenega delovanja, da nam potem ob koncu utegne podati tudi celotno njeno podobo. Na tem načelu pa Goršetova monografija o Valentinu Zarniku ne temelji. Kakor ni analitično podrobno razbral Zarnikove osebnosti, tako nam tudi ni mogel podati celotne njegove karakteristike. Sicer je res, da je na mnogoterih straneh obširne knjige podal nekaj prav zanimivih, deloma tudi novih ugotovitev, do celotne Zarnikove podobe pa se ni nikjer povzpел. Zato bo tudi bralcu zmerom težko, ko bo odložil knjigo, ustvariti si iz obširne monografije celotno psihološko označitev pomembnega mladoslovenskega politika in pisatelja, in to predvsem zaradi tega, ker so posamezne črte vse preveč razblinjene po posameznih odstavkih. Morda bi bila boljša metoda, če bi nam bil pisatelj najprej podal podroben opis Zarnikove duševnosti, nato pa na njem zgradil vse Zarnikovo delovanje. Goršetova monografija pa sloni vse preveč na samem sintetičnem popisovanju Zarnikovega dela, poleg vsega pa je mnogo preveč obložena s številnimi citati, in ti so prav gotovo na mnogoterih mestih vse preobširni. Ne morem se ogreti za misel, da bi bil takle sintetični in esejistični način pisanja primeren za monografijo, ki bi morala biti v prvi vrsti strogo znanstveno prikazovanje pisateljevega življenja in dela. Goršetova monografija se je na ta način vse preveč oddaljila od razprave, kar bi vsekakor morala biti. Temeljno poglavje

v vsej monografiji je poglavje, v katerem nam pisatelj prikazuje Zarnika kot poslanca kranjskega deželnega zbora. Pa še tu, v jedru vse monografije, je pisec bolj videl svojo nalogo v objavljanju razprav v Kranjskem deželnem zboru po ohranjenih zapiskih, kakor pa nalogo, podati nam Zarnika kot središčno osebnost v kranjski deželni politiki. Namesto sintetične slike slovenskega kulturnega življenja iz druge polovice prejšnjega stoletja, slike, ki jo imamo končno skoraj do podrobnosti že objavljeno v Prijatelju, Lončarju, Erjavcu in drugod, namesto te slike bi nam bil moral Gorše prikazati podrobno analitično osvetljavo Zarnikovega duševnega obraza, njegovega življenja in delovanja med Slovenci. To bi tudi že po samem naslovu z vso pravico pričakovali.

Kar nekako čutimo, da je bilo to delo vzeto med letošnje izdaje Slovenske Maticе iz neke zadrege. Francè Jesenovec.

Aleš Ušeničnik, Izbrani spisi, VI. zvezek. Ljubljana 1940. Založila Jugoslovanska knjigarna. Str. 300.

Šesti zvezek je — kot vsi ostali — razčlenjen v tri razdelke. V prvem govori o katoliški renesansi in nasprotnih tokovih, pri čemer je zajel v okvir katoliške renesanse življenje v vesoljni Cerkvi pod papežema Leonom XIII. in Pijem X. ter posebej katoliško renesanso v Sloveniji za škofovanja Missia, v okvir nasprotnih tokov pa — iz naših razmer zlasti vznik liberalizma, težnje »slovenske mladine«, vznik radikalne stranke in Svobodne Misli. Zlasti podrobno je prikazano ogromno delo reformatorja moderne družbe, papeža Leona XIII., ki ga je veliki papež vršil, da bi prerodil svet v krščanstvu; nepregledno je število okrožnic, kjer opominja poglavar Cerkve človeštvo, naj se vrne h krščanstvu: »Aeterni Patris« — o krščanski filozofiji, »Immortale Dei« — o osnovi krščanskih držav, zlasti pa sloveče socialne okrožnice (»Rerum novarum) itd. Nič manj ni prikazana veličina njegovega naslednika Pija X., ko čudovito na svoj način dopolnjuje delo svojega prednika. Obširen je naslednji oris katoliškega preporeka pri nas, čigar početnik je bil Missia s svojim prizadevanjem za prebuditev katoliške zavesti o narodnostnih, socialnih in političnih vprašanjih, s čimer je seveda naletel na hud odpor pri nasprotnikih, tako da sta se tabora nujno razklala. — Ob Erjavčevem orisu katoliškega gibanja na Slovenskem je nastala polemika o vprašanju območja katoliškega gibanja in o tem, ali je bilo gibanje v orisani dobi katoliško ali ne. — Nasprotni tokovi so posebej označeni ob »Poslanici slovenske mladine«, ki ji ni odrekati dobre volje, sloni pa na zmotnih filozofskih nazorih, zlasti pa so ji zgrešeni ideali vzgoje. Velika skrb za mladino je narekovala avtorju kritiko »Poslanice«, ki sicer ne bi zaslužila resne kritike. Prav tako je zahteval vznik narodne radikalne stranke posebno razpravo, ki jasno dovede do alternative: ali radikalizem vere ali radikalizem nevere. Svobodna misel pa je v vsej prozornosti razgaljena že iz samih pravil, programov in bojnih načrtov te organizacije.

Drugi del obravnava umetnostne probleme. Načelnemu gledanju služijo polemični članki, napisani proti J. Vidmarju, ki se sučejo v glavnem okrog vprašanja vezanosti katoliškega pisatelja po krščanski dogmi in moralki. Iz naših razmer je tudi polemika z Iz. Cankarjem glede smeri Doma in sveta. Od primerov iz svetovne literature pa sta ponatisnjeni razpravi o Zolajevem

Lurdu in Shawovi Sv. Ivani. Prva odkriva predvsem Zolajevo psihološko preračunljivost, dočim je v drugi pisatelj ujet že v krivičnem prikazu Cerkve in sv. Ivane.

V tretjem delu so zbrani literarni zapiski. Ob Breznikovi slovnici razmotriva avtor o metafori in metonimiji, ob Omerzovem prevodu Iliade o heksametru, ob 600 letnici Petrarcoevega rojstva postavlja primeri med njim in Prešernom. Slede kritične opombe k pesniškim zbirkam Aškerca, Župančiča, Medveda, Gregorčiča, Sardenka. Avtorjeva kritika je seveda predvsem idejna, dasi očituje tudi velik umetnostni čut, zato je ostra zlasti nasproti Aškercu, prizanesljivejša nasproti Župančiču, posebno naklonjena pa Medvedu in Sardenku. Od tujih govori o Solovjevu, ob katerem razglablja zlasti o njegovi mistiki, slednjič pa odkriva še pesnika v Leonu XIII. Zbirko končujejo tri »pesmi spoznanja«, to so prevodi sonetov Petrarca, Michelangela in Tassa, ter prevod »molitve« iz zadnjega speva Dantejeve Divine Commedie.

S šestim zvezkom so zaključeni ponatisi posameznih razprav, raztresenih po številnih katoliških revijah in v skoraj petdesetih letnikih. Izbrani so bili za ponatis le najbolj dodelani, predvsem pa najaktualnejši, prav toliko ali še več jih je moralo ostati neponatisnjenih. Te našteva poseben seznam ob koncu VI. zvezka. Tudi iz njega — kot že iz dosedanjih šestih zvezkov — se zrcali ne le izredna plodovitost, temveč tudi široka razgledanost pisateljeva po vseh področjih znanosti, zlasti pa njegova vnema v boju za zmago resnice. Tako predstavlja Ušeničnikovo delo neizmeren zaklad, ki je s šestimi zvezki Izbranih spisov postal znova dostopen, vsaj v glavnem.

Zbirka sama pa s tem ni zaključena. Prvim šestim zvezkom sledi nadaljnjih šest, v katerih izidejo v ponatisu še avtorjeva Filozofija, Sociologija in Knjiga o življenju. Če smo bili veseli pred dobrim letom napovedi o prvih šestih zvezkih, ki so zbrali po revijah raztresene razprave, smo nove napovedi veseli še tem bolj, zlasti ker omenjenih avtorjevih del že davno ni več v knjigotrštvu.

J. Rakovec.

John Henry Newman: Gerontijev sen. (The Dream of Gerontius; Der Traum des Gerontius.) 15. zvezek.

Newman: konvertit, učenjak, kardinal nam je znan. Newman pesnik, pesnik-mistik pa je najbrž mnogim pri nas tuj. In vendar je ta »Sen«, ki ga niti Newman sam ni mnogo cenil, ena najoriginalnejših pesnitev XIX. stoletja, pesnitev moža, ki mu je vizija krščanskega razodetja postala živa resnica. O smislu pesnitve bi bilo preveč govoriti: je to pesnitev o res krščanski smrti. A ne o kakšnem posebnem primeru, temveč o krščanski smrti na splošno, saj ima ime Gerontius simboličen pomen: neki star mož. Je to umiranje vsakega človeka, prav tako moje, ki to pišem, kakor tvoje, ki to bereš.

Če je antična umetnost mnogokrat že takšna, da bi nekam kar lahko rekli, da je krščanska, je to zato, ker je »anima humana naturaliter christiana«. Ob Newmanu pa se mi zdi vse dvignjeno, da bi rekel »anima supernaturaliter christiana« (Haecker). Karrer pa je o pesnitvi rekel: Romar ex umbris et imaginibus in veritatem. Vidi se, da je delo pisal teolog, ki je dal splošnemu osebno obliko, kar je zelo redko in zato tako veliko. In še to človek spozna pri tem delu, da mora vsaka krščanska umetnina, da se sploh krščanska imenuje, imeti v sebi moč, da nas dviga k Bogu in navaja k molitvi.

Glasba

Operna in koncertna sezona

Pri sestavi opernega sporeda za letošnjo sezono si je načrtno operno ravnanje naslednje smernice: spored naj skuša prikazati presek opernega snovanja od klasike do današnjih dni. V njem naj bodo zastopane vse stilne smeri tega obdobja, tako klasika, romantika, naturalizem, impresionizem kakor tudi ekspresionizem. Spored naj upošteva tudi najznačilnejša dela raznih narodov. Tako bo mogoče seznaniti poslušalce z vsemi vejami operne umetnosti in mu ob primerjavi raznih stilnih dob ter pri opozarjanju na posebnosti umetniškega snovanja raznih narodov razviti umetniški čut. Prav izrečno pozornost pa hoče spored posvetiti klasičnim delom, ki so najbolj trdna podlaga za pravilno razumevanje vsega nadaljnjega opernega snovanja. Tudi opereta naj dobi v sporedu svoje mesto, vendar naj bodo operete po številu omejene, umetniško pa na primerno visoki stopnji.

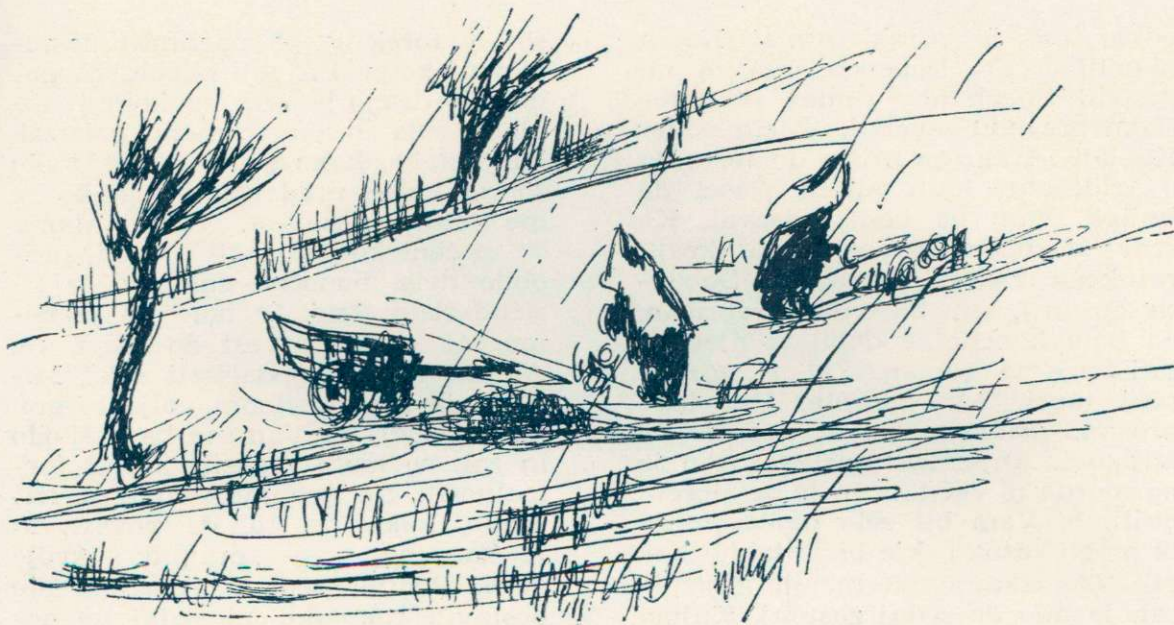
Če pod temi vidiki motrimo letošnji operni spored, vidimo, da je zelo pester, a ne brezglav. Prvo delo, ki je prišlo v letošnji sezoni na oder, spada v klasično dobo. To je večno lepi Beethovnov »Fidelio«, visoka pesem zakonske ljubezni in zvestobe. Dejanje samo je preprosto, prozorno; godi se v španski državni ječi blizu Seville. Plemič Florestan se v borbi za pravico zameri mogočnemu oblastniku Pizzarru, ki se maščuje nad njim tako, da ga dá zapreti v globoko podzemeljsko ječo, kjer naj bi počasi izhiral. Prijatelji imajo Florestana za mrtvega, le njegova žena Leonora v to ne verjame. Preobleče se v moško obleko in vstopi v službo kot ječarski pomočnik, Fidelio po imenu, pri ječarju Roccu. Pizzarro izve, da misli minister Fernando nadzorovati državne ječe, zato sklene spraviti Florestana s poti. Rocco in njegov pomočnik Fidelio naj bi izkopala v ječi grob, na kar bi viteza lastno-ročno zabodel. Naklep se ne posreči: Leonora se dá spoznati in prepreči možovo smrt. Preden se Pizzarro nad obema maščuje, zadonijo trobente in naznanijo ministrov prihod. Fernando osvobodi jetnika, krivico maščuje, na kar izzveni opera v hvalnico pogumni ženi Leonori, ki je s tveganjem lastnega življenja rešila smrti ljubljenega moža. — Zunanje dogajanje opere bi komu drugemu komaj nudilo zadostno snov za učinkovito operno delo. Beethoven ga je pa zagrabil s svojo močno roko in izoblikoval umetnino, ki jo lahko postavimo ob stran največjim stvaritvam človeškega duha. Seveda sleherna Beethovnova nota dokazuje, da skladatelj v svojem bistvu ni dramatik, ampak izrazit simfonik: iz teme, iz motiva, iz delčka motiva razvije po simfoničnih zakonih dogajanje cele scene. Tako tematično delo je seveda možno le pod pogojem, da sta oba glavna nositelja vse opere: orkester in petje, enakovredna. Beethoven je to v »Fidelio« v popolni meri izvedel. Pevski del je sicer pisan dosti pevno, vendar stavi na vse izvajalce po svojem obsegu in po svojem skoraj instrumentalnem oblikovanju izredne zahteve, ki so jim kos le najboljše moči. Izvedba v naši operi je bila tudi za poslušalca, ki je slišal že nešteto izvedb tega dela po najboljših interpretih, na visoki stopnji. Na prvem mestu moramo imenovati mojstra Betetta, ki je pel svojo vlogo v preteklih letih pod najslovitejšimi dirigenti in v družbi svetovnih pevcev. Vlogo ječarja je v vsakem pogledu odlično podal. Uspešno mu je stala ob

strani gđc. Tea Laboševa, nosilka naslovne vloge. Zlasti pevsko je svojo vlogo lepo izoblikovala; igralsko še ni čisto dozorela. Vendar smemo upati, da se bo razvila v prvovrstno operno pevko; njen lepo barvan glas daje slutiti, da jo čaka še lepa bodočnost. Pomembnejše vloge so imeli še Lupša (Don Fernando), Popov (Don Pizzarro), Francl (Florestan), pa tudi Ribičeva, Sladoljev, Rakovec in Dolničar. Režiral je Ciril Debevec; kot dirigent je uspešno rešil glasbeno stran opere dr. Švara. Omeniti moramo tudi zborovodjo Simonitija, ki je zlasti zbor ujetnikov izoblikoval do polnosti.

Janačkovo »Jenufo« smo že pred nekaj leti slišali na našem odru. Delo ima mnogo verističnih potez. Dramatično je do skrajnosti napeto. Skladatelj je vnesel v glasbo mnogo ljudskih prvin svojega naroda, s čimer odklanja zapadnoevropski izraz v glasbi, dočim mu oblikovno ostaja zvest. Janačkove melodije se ravna po govornih besedi in s tem mnogo pridobijo po izvirnosti. Orkester se zunanje sicer spaja z dramatskim dejanjem, v ostalem pa gre svoja pota in skuša zajeti notranje dogajanje, ki tvori osnovo vsej operi. Dejanje in glasba se v zadnjih dveh dejanjih križata: višek drame je v II. dejanju, dočim v III. dejanju napetost popusti; glasbeno stopnjevanje pa doseže višek v III. dejanju (zaključni duet). Tudi Jenufo lahko štejemo med dobro uspele predstave v letošnji sezoni. Sicer zahtevajo edinstveno grajene melodije največjega napora od izvajalcev, vendar so naši pevci to skušnjo izvrstno prestali. Omeniti moram Španovo v vlogi stare Buryjevke, ki je svojo vlogo pevsko in igralsko izoblikovala v smislu Janačkovih zahtev. Njej ob strani je stal Gostič (Laca), ki kaže od leta do leta večji napredek. Škoda, da je pevec, ki je izšel popolnoma iz naših slovenskih razmer, drugod stalno nastavljen in pri nas le gostuje, dočim bi pričakovali ravno nasprotno; lepo se je uveljavil tudi Marčec kot Števa. Posebna pojava je Elza Karlovčeva, ki od časa do časa gostuje na našem odru, pa bi jo najrajši stalno obdržali v naši sredi. Glasovno je prvovrstna pevka, igralsko se pa zna do skrajnosti prepričljivo vživeti v najrazličnejše vloge. Tudi Heybalova, ki je igrala naslovno vlogo, je igralsko zadovoljila, pevsko se je pa zdela nekoliko utrujena. Kot zelo uporabnega pevca in igralca moramo omeniti V. Janka v vlogi mlinarja. Manjše vloge so imele še Ivančičeva, Polajnarjeva, Poličeva in Barbičeva, poleg njih pa tudi Zupan. Kot že v lanski sezoni tako moramo tudi letos ponovno omeniti naš operni zbor, ki se je kot dovršena enota vključil v odrsko celoto; vodi ga Simoniti. Režiral je Debevec, muzikalno vodstvo je imel Niko Štritof. Celotna izvedba Jenufe je pomenila velik uspeh naše opere. — Bizetjeva »Carmen« je prišla na oder že ob zaključku lanske sezone; letošnja uprizoritev se more smatrati samo kot ponovitev lanske premiere. Tudi to delo lahko štejemo v vrsto naturalističnih oper, saj sta ga kritika in občinstvo ob prvi uprizoritvi odklonila ravno zaradi nezakrite čutnosti in divjih izbruhov neurejenih nagonov; občinstvo tedaj še ni moglo razumeti sicer strastne, toda umetniško neoporečne glasbe, ki sedaj že desetletja razvema glasbeni svet. Dramatična sila glasbe, idealna oblikovna zaokroženost, prozorna instrumentacija in skladatelju lastna zmožnost, da zna z nekaj potezami ostro orisati značaje svojih junakov: to so glavne odlike te opere. Na občinstvo vplivajo tudi živi ritmi, ki pritegnejo poslušalčevo Tudi na našem odru je imela opera prodoren uspeh. Naslovno vlogo

je pela ob lanski in letošnji uprizoritvi Mila Kogejeva, ki je ustvarila idealen lik vročekrvnega ciganskega dekleta. V isti vlogi je večkrat gostovala tudi Elza Karlovčeva, ki je znova utrdila v nas prepričanje, da bi jo kazalo za vsako ceno obdržati za stalno na našem odru. Don Joséja je pel Francl, njegovega tekmeča Escamilla pa Janko. Večje vloge so še imeli Lupša, Ribičeva in Anžlovar. Dirigiral je dr. Švara, ki je kot ustvarjen za dirigiranje ritmično tako napetega dela. Ponovno smo občudovali vzorno naštudirane zборе (Simoniti) in Debevčevo režijo. — V vrsto oper, ki služijo občinstvu nekako za oddih, bi šteli Nicolajeve »Vesele žene windsorske«. Nicolai je kot Nemeč izrazit romantik; kot glasbenika ga je pa privlačeval gibčni izraz italijanske opere. Dejanje samo z nešteti komično-fantastičnimi zapletljaji kaže na italijanske vzore; v glasbi pa skladatelj tudi na komičnih mestih ne more zatajiti svoje narodnosti. V tem oziru je Nicolai hodil nekako po stopinjah svojega seveda veliko močnejšega vzornika in predhodnika Mozarta. Ljubljanska izvedba, v kateri so imeli glavno vlogo Betetto, Heybalova, Lupša, Janko in Kogejeva, je bila dobra. — Mozartova »Figarova svatba« je bila na sporedu že v prejšnji sezoni. Letos so jo ponovili z majhno spremembo v zasedbi nekaterih vlog. Posebno moram omeniti gdč. Kušejevo, ki je lepo oblikovala vlogo paža Kerubina. — Tudi nekatera druga dela, kot na primer Puccinijevo »Madame Butterfly« in Goldmarkovo »Sabsko kraljico« smo videli že prejšnjo sezono v naši operi. — Opereto sta zastopali v tej sezoni dve Leharjevi deli: »Grof Luksemburški« in »Friderika«. Prvo delo je neproblematično, brez kakih višjih aspiracij; dejanje se vrši v visoki pariški družbi in je gledanju današnjega človeka dokaj odmaknjeno. Pač pa ima »Friderika« veliko toplih čustvenih potez, da poslušalca namah prevzame. V glasbenem oziru sta obe deli pisani melodiozno, barvito in kažeta spretno skladateljevo invencijo, skoraj že neko rutino operetne tehnike. Obe opereti je dirigiral Žebre. — Pred božičem smo doživeli v operi krstno predstavo mladinske operete »Angel z avtom«, ki jo je napisal Simončič, glasbeni del je pa oskrbel Mav. Mladina, ki ji je ta opereta v prvi vrsti namenjena, je uživala bolj z očmi, dočim je poučni in deloma moralizujoči vsebini teže sledila — Omeniti moram še samostojno baletni nastop, ki ga je priredil operni balet, kakor tudi samostojni večer, v katerem je nastopil koreograf Boris Pilato ter Marta Paulinova.

Od večjih koncertov v predbožični dobi bi omenil simfonični koncert beograjske filharmonije, ki je izvajala med drugimi točkami tudi Arničovo »Pesem planin«. — Ob Pavčičevi 70 letnici je priredila Glasbena Matica s sodelovanjem večjega števila solistov poseben »Pavčičev večer«. — »Trboveljski slavčki« so proslavili 10 letnico obstoja s koncertom najznačilnejših pesmi, ki so jih na svojih dosedanjih sporedih izvajali. — Posebne pozornosti je vredno prizadevanje Združenje jugoslovanskih glasbenih avtorjev (UJMA), ki na svojih koncertih izvaja izključno skladbe slovenskih skladateljev novejšega izvora. Do zdaj so se vršili koncerti slovenske mladinske glasbe, komorne in simfonične glasbe. Žal ni občinstvo pokazalo takega zanimanja za te koncerte, kot bi ga skladbe po vrednosti, po pripravi in tudi po izvedbi zaslužile. S tem je pa tudi zadostno označena vsa zlaganost našega tako zvanega slovenstva. Matija Tomc.

Zapiski

Matija Malešič
in naša uvodna povest.

Ko sem prevzel uredništvo Doma in sveta v novembru leta 1938. po smrti dr. J. Debevca, sem se obrnil za sodelovanje tudi na tedaj meni osebno še neznanega pisatelja Matija Malešiča, tedaj glavarja v Logatcu. Odgovoril mi je 29. novembra 1938 z besedami: »Volitve mi včasih niti dihati ne dajo, zato odgovarjam v naglici in šele zadnji dan. V to neprijetno in včasih kar surovo delo je prišlo Vaše povabilo ko klic škrjančka v pusto jesensko meglo. Zato bi bilo grdo, če bi ne obljubil, kakor ste želeli; do božiča dobite krajšo črtico, tam na spomlad enkrat pa novelo, ki je ne boste veseli le Vi, ampak vsi dom in svetovci. Za naprej se bo pa videlo.« Točno čez en mesec (29. XII.) je poslal črtico »Zelena jasa v gozdu«, ki je izšla v prvi številki novega DSa za l. 1939. »Priznam, ni tako, kakor sem si zamislil in kakor bi hotel da je, ali nihče ne more verjeti, kako težko in z muko mi gredo besede na papir in misli iz srca, odkar sem moral pustiti cigarete in vino. In še to: kako težko je najti pot nazaj, oziroma začeti

tam, kjer je bolezen vse presekala. Vendar sedaj ne obupujem več, ker brez tega živeti ne morem, pojde nekako, mora iti!« Konec pa se je glasil: »Nisem bil že dolgo v Ljubljani in sploh ne vem, ali ste se pomirili, ali traja bojno razpoloženje naprej. Meni je vseeno in me eventualna zamera ne bo bolela. Dom in svet mora živeti in cveteti!« Pozneje, že v l. 1940, mi je poslal še iz Logatca novelo »Skleda leče«, ki je bila objavljena v DS kmalu nato. Ker pa mu nisem takoj odgovoril, me je spomnil s karto (brez datuma!), če morda nisem zadovoljen z njo. »Tudi če sem ga polomil, poskusim in Vam pošljem obljubljeno povest.« In ta povest naj bi bila »Škrlatno nebo na vzhodu in zahodu«, ki jo je zasnoval tako že v Logatcu, ogrel pa se je zanjo in jo sklenil končati tedaj, ko je konzorcij Doma in sveta razpisal nagrado za najboljše doneske, v zadnjih (10. št.) številkah l. 1939. Rok je bil določen do 15. aprila 1940. Med tem časom pa se je Malešič preselil v Škofjo Loko kot okrajni glavar.

8. febr. 1940 mi piše, ko sva se že osebno seznanila o božiču 1939, iz Loke: »Trideset let je že tega,

odkar me je rajnki prelat Kalan napotil k dr. Debevcu, naj bi mi posodil Sheehanov roman (v nemškem prevodu seveda!) »Mein neuer Kaplan«. Kako je prišlo do tega, da v tridesetih letih nisem prišel do knjige, Vam ne bom opisoval. Ko sem služboval v rojstnem kraju rajnkega Vašega strica (dr. Debevca, op. ur.), sem bil trdno prepričan, da bom končno le dobil iz njegove knjižnice ta roman. Žal je gospod prej umrl. Ako morete, Vas lepo prosim, prinesite mi v nedeljo to knjigo iz knjižnice umrlega. Ako je pa morda ni več tam in je ne morete najti, bi Vam bil zelo hvaležen, če bi mogli seznaniti, kje bi jo lahko kupil. Vse iskanje po raznih knjižnicah je bilo do sedaj zastoj. Knjigo pa bi rad prav sedaj prebral, ker mi morda odkrije kako novo misel. V romanu, ki Vam ga pošljem za Veliko noč, nastopa poleg naše jare gospode tudi mestni kaplan.« Ker knjige ni bilo v zapuščini † dr. Debevca, sem Malešiču nasvetoval, naj si jo izposodi iz dijaške knjižnice zavoda sv. Stanislava, kjer sem jo nekoč bral. Obrnil se je na dr. Justina in jo dobil. Toda, kakor se mi je pozneje izrazil, je ni več utegnil prebrati. Ob njegovi smrti je bila knjiga še pri njem.

11. IV. — torej nekaj dni pred koncem roka — mi piše: »Škrlatno nebo je sicer napisano, ali iz rok ga ne morem dati, dokler nekaterih prizorov ne spopolnim in ne prečistim. Že za predvčerajšnjim sem imel naročeno Oblakovo (tipkarico, op. ur.), da bi začela s tipkanjem, pa mi je nenadoma odpovedalo telo. Sami veste, da morem pisati le ob nedeljah in ponoči, okraj, ljudje in urad ne vpraša, kake dolžnosti imam do slovenske literature; in tako sem garal, garal vsako drugo noč do dvanajstih, do ene, do dveh, da Vam pravočasno oddam povest. Sedaj pa je naenkrat vse odpovedalo. V nedeljo sem imel že sijajne trenutke, k peti maši sem šel, da sem imel potem ves dan na razpolago; prisiliti sem hotel telo in razpoloženje k pokorščini in sem pisal tudi še v ponedeljek, dasi sicer dva zaporedna dneva ne morem, ker živci ne zmorejo; tudi v ponedeljek je še za silo

šlo; v torek je pa naenkrat nastopila reakcija. Pri seji odbora za pobijanje draginje sem se komaj obvladal, da nisem članom pokazal, kako slabo, kako slabo mi je, kako se mi meglí pred očmi in kako se me loteva nezavest. Včeraj, danes se vlečem ko po megli v urad, preobilo dela, ponočno delo me je fizično čisto strlo. In tako mi je nemogoče oddati povest do 15. t. m. Ali mi morete podaljšati rok? Mislim, da z malo dobre volje to gre, mislim tudi, da Vam ne bo v škodo in žal, če malo zagazite s poti formalnosti. Ne gre mi toliko za nagrado, kakor za to, da povest, ki je kar roman — spravim s svoje mize. Pohitel sem z njim, pa ste postavili rok, ako mi sedaj ne postavite novega roka oziroma ne podaljšate starega, bom zopet mečkal in nergal, premetaval in se motal okoli te povesti tja do božiča, ne bom pa med tem nič drugega napisal. Podaljšajte mi rok do skrajnega termina na 30. t. m. Povest prav gotovo dobite že prej, morda že drugi teden, ali ako nastopi kaj prav posebno nepredvidenega in ako mi se res ne posreči v kratkem spraviti iz glave te mučne omotice in pritiska okoli srca, tedaj se Vam obvežem, da do najkasneje 30. t. m. prav gotovo končam in Vam pošljem. Saj ne gre za velika popravila, poglavja, vsebina, vse ostane, kakor je, le sem ter tja treba kaj dodati — taka malenkost, kakor je tista Vaša zahteva o »polnem naročju« v »Skledi leče« (urno sem ga opozoril, da si pod »polnim naročjem« nisem takoj mogel predstaviti kake žene in da lahko rabi bolj nazorne opise. Tudi sva govorila o debatah o njegovem pisanju, na kar se nanašajo naslednje besede; op. ur.); treba pa je tudi sem ter tja kaj popraviti, da ne bo izgledalo, kakor izgleda tretje poglavje »Sklede leče«, t. j. treba je odstavke, ki so »juridični« in dokazujejo in opisujejo, namesto da bi slikali, spremeniti. To juridično dokazovanje in opisovanje je vselej vzrok nerazpoloženja in trenutkov, ko že človek misli, da si prišel naprej z delom, pa ni razpoloženja. Spise je lahko tako reševati, v literaturi pa to ne

gre in je glavni vzrok mojega tolikokratnega obupa in malodušja, kakor me spreletava tudi sedaj, ko Vam pišem to pismo, zato je boljše, da kar neham. Prosim Vas, odgovorite mi takoj, četudi negativno.« — 29. IV. piše: »Vem, da Vam ne bo prav, ker dobite namesto obljubljenega romana le to dopisnico, ali pomagati nikakor ne morem. Prav to pot je ko zakleto in me še nikdar pri nobenem spisu niso tako preganjale sovražne sile, kakor sedaj. Poostrena služba v uradu mi jemlje vsako možnost, da bi ob vsakdanjih dneh karkoli napisal, nedelj je pa premalo. Včeraj sem štirinajst ur delal, da Vam pravočasno odpošljem, delo me je tako izčrpalo, da sem danes izgubil vso voljo do tekmovanja. Dela, takšnega kakor je, nikakor nočem in ne morem dati iz rok, rabil bi vsaj še praznik 2. maja in nedeljo 5. maja, da bi ga vsaj približno spravil v red. Ker ste pa rekli, da po 30. t. m. ne podaljšate, ne prosim ničesar, milosti nočem. Nihče ne ve in ne sluti, kaj se pravi pisati poleg tolikega uradnega dela in še z mojim zdravjem po vrhu. Včerajšnji dan je v meni ubil vse veselje. Seveda bo reakcija trajala le dva, tri dni — ali iz železa nisem in tako garati, kakor sem te dni, ni mogoče. Ne zamerite mi, volja je bila dobra, razmere pa hujše od mene.« — Dne 3. V. mi piše: »Če bi se zadovoljili z lastnoročno pisanim tekstom, bi mi morda s celonočnim prepisovanjem uspelo, da bi Vam roman jutri poslal po potu, vendar se sam ne upam niti začeti prepisovati, ko sami vidite, kako slabo in za druge nečitljivo pisavo imam. Moram diktirati v stroj, prepisovati ali pretipkavati mi nihče ne more, ker se iz teh letečih listov in mnogih črtanj in poprav niti sam včasih dobro ne spoznam. Ne gre torej drugače, kakor da počakate, da delo mirno pretipkamo. Ali pretipkavanje gre le počasi od rok, skoro trideset ur trdega dela me še čaka. Prosim Vas torej, dovolite mi in se zadovoljite, da Vam pošljem delo, ko bo dotipkano, to bo predvidoma v ponedeljek, morda v torek, morda celo šele v sredo, če pride zopet uradno delo. Prepričan pa sem, da

Vam delo pošljem že 7. t. m. Mislim, da teh par ur ne igra vloge, ko se ne mudi za tiskarno in da mi mirno lahko zaupate. Delo Vam takoj pošljem po potu, ali ga pa prinesem sam ali pa žena, kakor hitro bo pretipkano. Ako pa morda v najneugodnejšem slučaju niti v sredo ne bi dobili romana, ga osebno prinesem v petek 10. t. m., ko moram uradno v Ljubljano. Upam, da dobite v torek.« — 5. V. 1940: »Silno mi je žal, da romana za sedaj ne morem dati iz rok. Odkar sem se preselil s Suhe v Vincarje (dve vasi ob Škofji Loki op. ur.), je vse, kakor da se je zaklelo zoper mene. Ves napor in vsa dobra volja, ves trud in muke so zaman, v borbi z obliko sem klaverno podlegel »juridčnih« prizorov — tretje poglavje »Sklede leče« Vas nazorno uči o teh mojih napakah in mukah — je še toliko v romanu, da je boljše, ako jih tedaj pozneje odpravim in mi bo roman vsaj približno zvenel, kakor bi rad, dasi zanj ne dobim nagrade, kakor da zanj dobim nagrado, pa bi me bilo pozneje sram, ko bi ga takega bral. Sicer sem včasih bral, da so take nagrade sami podaljšali, če ni bilo dovolj reflektantov, ali pri meni je pač tako, da s silo ne gre in ne gre. Ne zamerite, razmere so prišle od mene.« —

Ker mi je bilo nerodno, da se tako žene samo zaradi nagrade in ker sem prav zaradi njega tudi odlagal s sejo konzorcija, sem se nato peljal v Škofjo Loko ter ga prosil, naj mi izroči vsaj rokopis, da na podlagi končanega rokopisa podelimo nagrade. Časa za popravilo in pretipkanje bo še dovolj do konca leta. Ker pa je bil rokopis resnično težko čitljiv, ali pa sploh ne, sem ga prosil, naj mi kot »spremno pismo« napiše vsebino svoje povesti, o slogu se bom pa že iz nekaj strani lahko prepričal. Tako mi je poslal na dvanajstih straneh pisarniške pole podrobno vsebino po poglavjih, na katero sem se opiral pri oceni na seji konzorcija. Toda konzorcij je bil mnenja, da je časa še en mesec do 10. junija, ko bomo objavili uspeh natečaja. Ker je rokopis končan, samo nečitljiv, naj ga pretipka pisatelj v tem mesecu,

kar mu ne bo težko, ker ga je že itak začel pretipkavati. In tako sem Malešiču vrnil rokopis, ki ga je začel diktirati v stroj, ter mi pretipkani tekst poslal dne 8. junija 1940 z besedami: »Tako! Pošljem Vam, kakor sem obljubil, dasi bi Vam najrajši ne poslal. Trud zadnjih dni me je kakor ubil, da trenutno z delom nisem prav nič zadovoljen: kar Vam pošiljam, pač ni niti zdaleč tisto in tako, kakor sem si vse to zamislil jaz. Ne vem trenutno niti to, ali je res vse tako slabo, ali se mi le tako zdi. Najbolj me skrbi, da v naglici niti prebrati ne morem romana, da bi popravil napake, ki jih, kakor vidim jaz iz tistih strani, ki sem jih preletel z očmi, mrgoli. Pa nimam, nimam kdaj prebrati, v Železnike moram. Kakor pa že je in kakršnokoli sodbo si ustvarite o delu, prosim Vas, ne puščajte me v dvomih in negotovosti. Takoj ko preberete, mi sporočite, kako mislite o njem. Ni treba, da se na dolgo razpisujete, kratko mi lahko natipkate: Je! Ni! Bo! Ne bo! — Za belokranjsko številko »Slovenca« Vam pa pošljem lep prispevek iz svojega zgodovinskega romana. — Zvonik napik! (verz iz neke moje pesmi o Škofji Loki, s katerim sva se pozdravljala, op. ur.) Bog Vas živi! V vašem rojstnem mestu 8. junija 1940.«

To je bilo zadnje pismo, ki sem ga dobil od pokojnega Malešiča. Takoj nato je bila seja konzorcija, ki je prisodila povesti tisto nagrado, ki je bila sicer namenjena za najboljšo dramo, pa ni prišlo nobeno ustrežajoče delo. Pisatelju sem javil takoj nato telefonično v Škofjo Loko in se mu zahvalil, obenem pa mu sporočil, da mu prinesem roman v Loko, kjer ga bo v miru lahko popravljaj do novega leta 1941. V počitnicah bom prišel v Loko in ga bomo skupno pregledovali. Do tedaj pa naj se spočije od napora.

Pozneje je prišel še v Ljubljano in me poiskal, kjer mi je izjavil, da je ves srečen, ko zopet lahko piše.

Med pisanjem povesti se je oglašil tudi pri dr. Justinu ter se pomenkoval, kakšno bolezen naj da svojemu junaku, da se iz nezavesti vendar le od časa do časa lahko

prebudi v polno zavest. Tudi s škofjeloškimi duhovniki (na pr. s sedanjim dekanom v Ribnici gosp. Demšarjem) se je pomenkoval o teoloških stvareh ter mu izjavil: »Hotel bi s tem romanom napisati nekaj katoliškega, kar bi bilo drugačno kot pišejo sedaj. Hotel bi dokazati, da se da napisati tudi katoliška povest.«

Toda Malešič ni mogel počivati. Ko se mu je zopet vrnila vera v pisateljevanje, ki jo je že izgubil, ni izpustil peresa. Od našega romana se je sicer odpočival, ker mu tiskopisa nisem nameraval vrniti pred počitnicami. Toda vzel je v roke svoje stare rokopise, svoje življenjsko delo zadnjih dvajsetih let — svoj vojni roman in ga začel predelavati ter mu dajati končno obliko. Imel je napisanih čez 700 listov rokopisa, torej ves prvi del: Boji ob Drini, ter tudi prva poglavja Ob Soči. Veroval je v to svoje delo in ga resno pisal, kakor je videti iz dopisov, ki jih je objavil ravnatelj Dolenc v podlistkih »Slovenca« od 16. VII. 1940 dalje. In pri predelavi prvega poglavja ga je 25. junija 1940 zadela smrt: po celodnevem delu do jutranjih ur je zapisal zadnji stavek: »Ste slišali, kako nas je pohvalil,« šel v urad, kjer ga je sklonjenega nad pisalno mizo še pred uradnimi urami zadela srčna kap. Tako je umrl on, ki je poznal samo delo: delo državi in delo poklicu, ki je služil dvema gospodoma: narodu in lepoti. »Škratno nebo od vzhoda do zahoda« sicer nima še tiste oblike, kakor bi jo povesti rajnki rad dal, toda z muko in veliko vere je bila pisana, in tudi mi jo berimo s tako ljubeznijo, s kakršno jo je pisal za Dom in svet. Tine Debeljak.

Namesto polemike.

Sodobni kritik planil je brez sape s srpom in kladivom nad tihe slape; nad palico jezi se potepuško:

»Kdo roma zdaj, ko grabi vsak za puško?

Ne pesnikov, nam treba je derišč!«
Razumemo. Odkrit si tu, brez kape: si za predpust snel masko, tovarišč?

X.

V tisku je in izide junija
knjiga

NADŠKOF JEGLIČ

ki jo je napisal dolgoletni osebni tajnik pokojnega vladike

JOŽE JAGODIC

ravnatelj škofijske pisarne.

Uvod je napisal knezoškof

DR. GREGORIJ ROŽMAN

To je prvi obširen in dokumentiran življenjepis velikega slovenskega moža in katoliškega voditelja, ki je kakor mejnik preteklosti in vodnik v našo narodno in katoliško bodočnost. Ta knjiga ne bo smela manjkati nobenemu našemu človeku in bo morala stati na vidnem mestu v vseh naših prosvetnih in društvenih knjižnicah.

Izšla bo v obliki velike 8° (17×23 cm) na 700 straneh. Vezana bo v elegantno rdeče platno po načrtu arch. Vlada Gajška. Priloženo bo tudi 16 na obeh straneh tiskanih tabel s 60 originalnimi slikami v bakrotisku, ki bodo prikazovale dogodke iz življenja velikega nadškofa. Večina slik še ni bilo objavljenih.

Važno! Naročnikom, ki se prijavijo pred izidom knjige (cena bo 200 dinarjev), dajemo ugodnost odplačila v 5 zaporednih mesečnih obrokih po 40 dinarjev. Zadnji obrok mora biti plačan, ko bo knjiga izšla.

Naročite pri založnici

Jugoslovanski knjigarni v Ljubljani

Vsa zavarovanja zaupajmo le domači

Vzajemni zavarovalnici v Ljubljani

Požar — Življenje — Nezgode — Jamstvo — Vlomska tatvina — Avtomobili — Steklo — Zvonovi itd.

Ljudsko zavarovanje **KARITAS** na zavarovalnotehnični podlagi.

Mesečnik »NAŠA MOČ« za vse zavarovance Vzajemne zavarovalnice izhaja v 117.500 izvodih.

Jamstvena sredstva nad 115,000.000 dinarjev.

Religiozne knjige ☉ **Kipi**

Šolske potrebščine

Papir

H. NIČMAN ☉

Ljubljana

Kopitarjeva ulica 2